

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XX

ENRIC MOREU-REY

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

ELS IMMIGRANTS FRANCESOS
A BARCELONA

(SEGLES XVI AL XVIII)

PREMI PRAT DE LA RIBA, 1954

BARCELONA

1959

**ELS IMMIGRANTS FRANCESOS
A BARCELONA**

This One

4UAC-Y76-AND0

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XX

ENRIC MOREU-REY

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

**ELS IMMIGRANTS FRANCESOS
A BARCELONA**

(SEGLES XVI AL XVIII)

PREMI PRAT DE LA RIBA, 1954

BARCELONA

1959

**OFRENA
DE L'
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS**

**AQUEST VOLUM HA ESTAT IMPRÈS
A DESPESES DE LA SENYORA C. B. DE V. I EL SENYOR V. P.**

DIPÒSIT LEGAL. B. 1703 - 1959

És propietat de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

A proposta d'una ponència formada pels membres de l'INSTITUT senyors Agustí Duran i Sanpere i Ramon d'Abadal i de Vinyals, de la Secció Històrico-Arqueològica, i Joaquim Carreras i Artau, de la Secció de Ciències, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària celebrada el dia 10 d'abril de 1954, acordà per unanimitat de concedir el XV Premi Prat de la Riba al senyor Enric Moreu-Rey, pel seu treball *Els immigrants francesos a Barcelona (segles XVI al XVIII)*.

En la sessió plenària del dia 15 de maig del mateix any, l'INSTITUT prengué l'acord de publicar aquest treball.

INTRODUCCIÓ*

ELS ESTRANGERS A BARCELONA. — Port mediterrani situat a l'encreuament dels camins que menen del conglomerat peninsular cap a Itàlia i l'Orient, i dels que vénen de França i de l'Europa central, Barcelona ha estat sempre una finestra oberta a la influència i a la gent arribada de l'exterior. Durant tota l'Edat mitjana, la ciutat ha estat receptacle de les novetats espirituals i materials aportades per missatgers dels altres països: des dels predicadors de l'Evangeli, passant pels monjos de Cluny o del Císter i els poetes de Provença o de Llenguadoc, fins als gramàtics italians pre-renaixentistes. Els segles següents, quan les nacionalitats en gestació anaven esborrant l'imperi medieval que semblà no tenir fronteres interiors, al llarg de l'època moderna, la capital catalana continuà acollint i escoltant els vinguts de fora, sobretot quan eren portadors d'inquietuds espirituals naixents o si es mostraven perits en tècniques desconegudes o perfeccionades. Per a tots la ciutat ofereix el camp lliure.

De tot temps han arribat ací els artistes i els músics, com també els hostalers, de totes les bandes d'Itàlia; després dels impressors i els tallistes del mil quatre-cents i del mil cinc-cents, han trucat a les portes de Barcelona els tècnics i els constructors alemanys. Als seus carrers s'han instal·lat successivament els soldats, els negociants i els rellotgers hel·vètics, i els argenters jueus, i els mercaders de teles vinguts dels Països Baixos, i els mariners grecs, i els escura-xemeneies de Savoia... Per a tots ells, quan hi ha ganes de treballar, el gran port internacional és refugi, mansió acollidora.

I, al llarg dels segles, es produeix a l'interior de la població l'estratificació i la fusió dels nuclis estrangers: les anomenades *colònies*, nom-

* Les xifres inédites que constitueixen el fons del present treball han estat disposades a l'interior d'una perspectiva esquemàtica (política i econòmica) que les fes més significatives.

Tot plegat podria ajudar a establir una futura visió completa de les aportacions de l'estranger al conjunt demogràfic barceloní.

brores, heterogènies, que imprimeixen llur varietat sobre l'ample horitzó ciutadà i fan que la història de Barcelona no sigui el patrimoni exclusiu dels autòctons. Deixant de banda l'aportació considerable de les diferents influències peninsulars, els grups ètnics de les quals són avui tan importants que amenacen d'ensenyorir-se de la ciutat, seria injust, a la vegada que totalment erroni, de voler estudiar la història i l'economia urbanes sense tenir en compte el valor de la contribució forana.

LA IMMIGRACIÓ FRANCESA A L'EDAT MITJANA. — Entre les diverses colònies no-peninsulars establertes ací, no hi ha cap dubte que la francesa ocupa el lloc d'honor, encara que només fos pel fet de la proximitat de la frontera d'origen, que ha donat sempre al total dels seus components el primer lloc davant les altres i una continuïtat que es perd en la nit dels temps.

No ens pertany de detallar els orígens de l'establiment de francesos a la nostra ciutat quan la història de la nostra terra tot just començava i França no era res més que un nom. Recordem, només, a l'època dels comtes i dels comtes-reis, els molts cavallers occitans que vingueren a combatre al costat de les tropes catalanes per reconquerir Tarragona, Vilafranca o Balaguer, les Illes Balears o les terres valencianes, alguns dels quals es quedaren entre nosaltres; així com dels nombrosos romeus que a mig camí abandonaven un viatge massa penós, els mariners o comerciants provençals i de Llenguadoc que desembarcaven definitivament...¹

L'estudi dels cognoms gentilicis continguts en els documents de l'època potser permetria de fer-se una idea dels llocs de procedència dels corrents immigratoris. Una temptativa parcial en aquest sentit d'un erudit francès comprovava que el Bearn, la Gascunya amb Tolosa de Llenguadoc, el Llemosí i el Carsí eren els punts de sortida de l'emigració francesa cap a les terres de repoblament (segle XII), però no aclaria res respecte a Barcelona. Un altre anota un ritme bastant ràpid de partides d'Alvèrnia, Cantal, Velai cap a Catalunya a partir del segle XIV, i la presència a Barcelona dels mercaders de Tolosa, dels argenters del Puy, d'oriünds del comtat de Foix i del Bearn.²

La política dels comtes-reis era favorable als forasters no solament a les terres novament conquerides, sinó a la mateixa ciutat, on existien diversos alfondics reials — dipòsits de mercaderies i refugis per a viat-

1. M. A. HELFFERICH i G. DE CLERMONT, *Fueros francos* (Paris-Berlin 1860); CH. TOURTOULON, *Les Français aux expéditions de Majorque et Valence* (Paris 1866), i MARCELIN DEFOURNEAUX, *Les Français en Espagne aux XIe et XIIe siècles* (Paris 1949) i l'abundant bibliografia citada per aquest últim autor.

2. CH. HIGOUNET, *Mouvements de population dans le Midi de la France*, «Annales - Economies - Sociétés - Civilisations» (Janvier-Mars 1953). — Així mateix, PH. WOLFF (citat per A. THOMAS, «Homenaje a Menéndez Pidal», III, Madrid 1925) i *Commerce et marchands de Toulouse* (Paris 1940).

jants —, on els estrangers desitjosos d'establir-se definitivament rebien un tracte privilegiat: el rei Pere *el Gran*, amb el *Recognoverunt Proceres* (cap. 53), i després Jaume II (el 1299, confirmant-ho el 1313), els reconeixien la qualitat i tots els drets de ciutadans de Barcelona. Aquestes mesures destinades a intensificar la indústria i el comerç catalans foren efectives, com sembla demostrar-ho, per exemple, la carta de Romeu de Marimon al Rei, a propòsit de la situació econòmica, assenyalant el 1304 els «molts mestres, així hòmens com fembres, d'altres terres venguts...».³

La circulació es fa més densa, no cal dir-ho, sempre que les circumstàncies polítiques l'afavoreixen: els matrimonis ultrapirenaics dels comtes-reis, per exemple. Una de les sobiranes catalanes nascudes a França que més féu sentir la seva influència a les acaballes de l'Edat mitjana fou Violant de Bar, l'última esposa de Joan I. Poetes i escriptors, artistes i operaris i menestrals de tota classe arriben aleshores —agents d'una difusió francesa material i cultural tan forta, que no sembla exagerat de qualificar aquest període d'afrancesat.⁴

3. Reproduïda darrerament per A. DURAN I SANPERE, «Barcelona: Divulgación Histórica», VII (Barcelona 1950), 97 ss. Carta datada el 7-IV-1304 (núm. 2136, Jaume II, A.C.A.).

4. Cf. més particularment A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'Història de la Cultura...*, II; J. M. ROCA, *Johan I d'Aragó*; JEANNE VIEILLARD, *Pèlerins...*, «Analecta Sacra Tarr.», XII; JEANNE VIEILLARD, *Nouveaux documents...*, «Estudis Universitaris Catalans», XV (1930), 21 ss.; etc.

II

EL SEGLE XVI

CARACTERÍSTIQUES DEL SEGLE XVI. — Posteriorment a l'anada dels espanyols a Amèrica, la immigració dels francesos a la Península, d'espòradica que era, esdevé contínua i compacta, i respon a uns impulsos econòmics ben definits. Els forasters, que fugien a la vegada de la misèria, de les lluites civils i religioses, de l'enrolament militar de la nació veïna, se sentien atrets vers el país que aleshores era el país de l'or, de la vida cara, però també dels salaris elevats: Espanya. Les proves que el corrent humà passava i s'aturava també a Barcelona són de tota mena, encara que fragmentàries. Sense posseir, doncs, una visió de l'època en conjunt, constatem una immigració francesa molt forta, bé que potser no tan abundant com la que es desguassava dintre el centre i el sud de la Península, car ací no es donaven amb la mateixa força els atractius generals: arribada de l'or, despoblament del país, desprestigi del treball contagiats de les classes nobles a les classes mitjanes, salaris elevats.¹

TESTIMONIS DISPERSOS. — Totes les fonts coincideixen a assenyalar una entrada massissa de francesos a Catalunya: documents demogràfics,² estudis comarcals,³ etc. Algun fogatge dóna els noms de sacerdots fran-

1. H. HAUSER, *La prépondérance espagnole (1559-1660)* («Peuples et Civilisations», IX, Paris 1933), que cita l'opinió de Guicciardini, el 1513; del mateix autor, l'edició de la *Response de Jean Bodin à M. de Malestroit*, del 1568 (Paris 1932); P. BRUNOT, *Histoire de la Langue Française*, VIII, 50-52; etc. — El text de la *Relació* de GUICCIARDINI, en versió castellana, ha estat editat per GARCÍA MERCADAL, *Viajes de Extranjeros...* (Madrid 1952); el *Diario del Viaggio di Spagna* (Firenze 1932) existeix també traduït en una edició molt recent, sense garanties, publicada a València (1952).

2. Entre altres, el cas, citat per V. SERRA I BOLDÚ, de la confraria del Roser: *El Llibre d'Or del Rosari a Catalunya* (Barcelona 1926).

3. Coincidència de l'arribada de francesos amb un net progrés de la indústria tèxtil, a Sabadell; M. CARRERAS I COSTAJUSSÀ, *Elements d'Història de Sabadell* (Sabadell 1932), 209-210, ho nota sense veure-hi cap lligam de causa a efecte. Els artesans estrangers eren més nombrosos que els catalans a Terrassa el 1583 (Doc. citat per JOSÉ VENTALLÓ VINTRÓ, *Historia de la Industria Lanera catalana*, 207. Cf. també G. DE REPARAZ, *La Plana de Vic*, 107-108.

cesos exercint de vicari als pobles en una data anterior a les guerres de religió.⁴

Un sondeig efectuat pel senyor Joan Ainaud a l'arxiu parroquial de Sant Boi de Lluçanès i al de la casa Vilar (vora el mateix poble) ha proporcionat, al costat d'un sacerdot, més de vint noms de mestres de cases franceses citats entre el 1531 i el 1642. Quan hom indica la procedència dels forasters (en cinc casos només), són mencionats els bisbats de Limoges (2), de Clermont (2) i de Rodez (1) (Alvèrnia i Llenguadoc).⁵

Unes recerques més recents, i més sistemàtiques, sobre l'evolució demogràfica de Catalunya durant els segles XVI i XVII són fetes pels senyors E. Giralt i J. Nadal, que comproven la importància capital de la immigració francesa, sobretot pel que afecta Barcelona i les regions costeres.⁶ En fi, caldria un capítol sencer per a inventariar totes les fonts documentals i de treballs moderns que fan al·lusió a la presència dels «gascons» a Catalunya, sobretot durant el segle XVI i el començament del XVII, i llur possible influència sobre el desenvolupament de la història política del país.⁷

Podem citar ara, també, un testimoni del 1603, puix que constata els efectes de la immigració durant els últims anys del segle anterior: el P. Barthélémy Joly, conseller i almoïner del rei de França, que viatjà per Espanya en companyia de l'abat Boucherat, general cistercenc, en visita d'inspecció oficial als seus convents.⁸ Passant per Figueres, el memorialista ja nota que «tots els artesans [de la vila] són francesos de l'Alta Alvèrnia». Parlant de Barcelona diu que l'aspecte físic dels seus habitants no és gaire diferent del que els viatgers estan acostumats a veure «a causa del gran nombre de francesos, ja del tot arrelats, vinguts cada dia del Roerga, Alvèrnia, Llenguadoc, Gavaldà». L'autor assegura haver sentit afirmar que els francesos eren ací una tercera part més nombrosos que els catalans. Continuant el viatge, el P. Joly notarà encara quinze mil francesos a

4. Per exemple, al Montseny, els fogatges que reproduïx S. LLOBET, *El medio y la vida en el Montseny* (Barcelona 1947), 475 ss. El Fogatge del 1515 cita un domer de la Garriga, els vicaris de Sant Martí de Mosqueroles i de Santa Maria de Tagament, i un capellà de la Mongia de Montmajor, com a francesos.

5. Aquesta llista inèdita ens ha estat comunicada particularment pel senyor Joan AINAUD DE LASARTE.

6. Unes quantes dades han estat avançades en una comunicació a la Societat Catalana d'Estudis Històrics (i han estat publicades, posteriorment a la redacció del present treball, a la revista «Estudios de Historia Moderna», III, 1953. No coneixem els resultats continguts a la tesi doctoral que preparen els senyors NADAL i GIRALT).

7. La bibliografia del bandolerisme català forneix un aplec considerable de dades: Pragmàtiques contra els bandolers i els Gascons, en 1539 i 1543; COMES, *Libre de coses asanyalades* (1543); BRUNIQUER, *Crònica*; SOLER i TEROL, *Perot Roca Guinarda* (passim: casos que van del 1563 al 1615); JULIÁN DE CHÍA, *Bandos y Bandoleros en Gerona* (fins a mitjan XVIII), etc. Posteriorment a la redacció d'aquest treball, els articles de BORRÀS FELIU i E. SERRALIMA, «Estudios de Historia Moderna», III i IV (1953 i 1954), i JOAN REGLÀ, *Felip II i Catalunya* (Barcelona 1956).

8. Abbé BARTHÉLÉMY JOLY, Edició del text del seu viatge per BARRAU-DIHIGO, segons un manuscrit de la Bibl. Nat. de Paris, «Revue Hispanique», XX (1909).

València⁹ i dotze mil a Saragossa. Per exagerades que siguin aquestes estimacions, no deixen de tenir llur significació a causa del càrrec de qui les accepta.

Ens cal subratllar un altre extracte, encara, del mateix text: per primera vegada en les narracions de viatgers trobem la traça de sentiments d'hostilitat de la població barcelonina contra els francesos — o simplement de xenofòbia. «Si veuen un estranger, per exemple un francès, l'empaiten, i l'injurien, i es burlen d'ell...»

PROCEDÈNCIA DELS IMMIGRANTS. INDICACIÓ DE LA PARAULA «GAVATX». — En el text de Joly, també, és anotada la paraula *gavatx* (*gabaig*), emprada per a injuriar els francesos, que sembla haver-se estès per la Península durant el segle XVI, coincidint amb l'onada immigratòria més densa. Durant la primera meitat del segle XVII l'expressió era plenament popular.¹⁰

Si descartem les etimologies fantasioses,¹¹ les teories més versemblants fan de la paraula un indicatiu demogràfic: tant si es refereix als habitants dels vessants pirinencs dels rius o torrents anomenats *gaves*, com si concerneix els oriünds del Guevaudan (Gévaudan, Gabalitanus, Gavallda) *in situ* o traslladats a d'altres regions més meridionals.¹² El fet que, avui encara, els rossellonesos utilitzin el mot *gavatx* per a designar despectivament els habitants de les regions llenguadocianes de parla no-catalana o franceses, i que els mateixos llenguadocians de les terres baixes l'emprin per a mofar-se dels muntanyans — per exemple, els del Guevaudan —, sembla una prova a favor de l'etimologia citada en darrer lloc. *Gavatx* confirmaria, així, la importància numèrica dels originaris de l'Alt Lenguadoc en la invasió pacífica de la Península pels francesos al segle XVI, i contradiu l'epítet de *gascó* donat als altres forans arribats per causes polítiques o religioses, i provinents majorment del comtat de Foix o de les terres veïnes.

9. JEAN BODIN, *op. cit.* (ed. HAUSER), en comptava deu mil a València el 1548. Cf. també: MARTIN ZEILLER, *Hispaniae et Lusitaniae Itinerarium*, 45 i 190.

10. En el Ball d'En Serrallonga (probablement del segle XVII) un dels personatges és el *Gavatx* (cf. M. MILÀ I FONTANALS, *Representaciones catalanas...*, «Revista de Catalunya», II (1862), 277-280), anomenat *gabau* en el text. La paraula, ¿figura en el procés per a designar dos francesos? (vòlg. 278. n. 15).

La toponímia catalana ja dona exemples del mot al final del segle xv.

11. Ètimologies citades per BARCIA, *Diccionario General Etimológico*: 1) *Gal* ('gallus, gallicus'), més sufix pejoratiu; 2) *gabalus* < hebr: *gabal*-, 'forca'. MOREL-FATIO, *Etudes sur l'Espagne*, IV, 168, cita l'opinió de J. EV. ZETZNER (edit. per REUSS, Strassburg 1907): *gabathse*. 'fill de puta' (?).

12. L'etimologia GAVE és l'adoptada pel *Diccionario de la Academia Española* (edic. 1726), i per PAGÈS, *Diccionario de Autoridades*, ALADERN, GRIERA, etc. — JOLY (1603) sembla el primer a proposar l'etimologia: GABALUS-GURVAUDAN (represa el 1611 per COVARRUBIAS, i després per MÉNAGE, TRÉVOUX, etc.). — MISTRAL, *Lou Tresor...*, dona el mot provençal corresponent: *Gabau* (el mateix emprat per l'autor del Ball d'En Serrallonga), i la forma bearnesa: *Gavot*. — El provençal *gavoto*, *gavot* designa pejorativament també els muntanyencs dels Alps (HATZFELD-DARMESTER).

III

EL SEGLE XVII

LES CONFRARIES DE FRANCESOS. — Si la densitat de francesos havia d'ésser considerable a Barcelona durant la segona meitat del segle XVI, hem d'esperar, però, els primers anys del XVII per a retrobar proves documentals d'una organització corporativa moderna a imitació de les agrupacions que s'havien constituït als grans ports mediterranis a l'Edat mitjana.

El 1614 tenim notícies de les dificultats en què es trobava una associació barcelonina, la Confraria del Misteri de la Flagel·lació o de l'Assotament, per a elegir majorals. Les societats d'aquest tipus unien un pretext religiós — la cura d'un dels misteris de les processons de Setmana Santa — a unes necessitats econòmiques i socials. La mutualitat de la Flagel·lació devia mancar de les cotitzacions necessàries a la bona marxa del seu règim de prestacions, i, el 20 de març de l'any següent (1615), hagué d'acceptar la proposició d'uns tals Joan Ribalta i Pere Flequer, «ciutadans de Barcelona», i «d'alguns estrangers» que s'oferien per a encarregar-se del misteri. Els *estrangers* són segurament els francesos que, pocs mesos després, cooperaren a la fundació regular i solemne de la «Fraternitat i Confraria de la Nació francesa establerta a Barcelona», sota la protecció de sant Lluís, rei de França.¹

El 9 d'octubre de 1616 — festa de Sant Dionís, un dels patrons del reialme francès —, el cònsol obtenia del convent de menorets de Nostra Dona de Jesús, al camí de Gràcia, la donació d'un antic oratori lateral i del terreny contigu per a edificar-hi una capella francesa, a imitació de les que existien ja a Roma, a Nàpols, a Madrid, a Sevilla, a Lisboa (aquesta des del 1561), i que pertanyien també a les incorporacions de francesos establerts en aquelles ciutats.² La cerimònia fou solemnitzada amb una missa cantada, a la qual, ultra el cònsol francès, Pierre Ortiz, i el guardià del convent, assistiren els principals negociants i artesans fran-

1. Arxiu del Consolat de França a Barcelona, Lligall «Chapelle Française».

2. Una confraria similar de francesos a València es crea aproximadament a la mateixa època. En tenim referències del 1629.

cesos de Barcelona i els frares menorets oriünds de l'altra banda del Pirineu.³

El dia 30, en presència de les mateixes personalitats, hom procedí a posar la primera pedra de la nova capella, que era erigida sota la doble protecció de sant Lluís, el rei, i del seu nebot, sant Lluís, bisbe de Tolosa (frare menoret que havia passat alguns anys de la seva joventut a Barcelona). El mateix dia, uns trenta francesos membres de la Confraria, presidits per llur cònsol, elegiren els majorals i oficials de l'associació. Un d'ells fou un tal Joan Ribalta, flequer, que no creiem aventurat d'assimilar al ciutadà de Barcelona del mateix nom citat dos anys abans a la documentació de la Confraria de la Flagellació; els altres eren un propietari, un pellaire, un pentiner i un mercer.

A la resta de Catalunya, moltes altres confraries de francesos havien estat creades: els investigadors senyors Nadal i Giralt n'han comptades una trentena entre les actes de les visites pastorals del sol bisbat de Barcelona.⁴ Mentre que als pobles, però, aquestes corporacions desapareixien a poc a poc, la de Barcelona subsistí. Des del segle XVII fins a la invasió napoleònica, la capella dels francesos complí la missió que li era encomanada: hom hi celebrava les festes de Sant Lluís, així com les altres cerimònies organitzades per la Confraria i els francesos establerts a la ciutat. El cementiri de Jesús rebia les despulles de tots els francesos que desitjaven d'ésser-hi enterrats.

Per la seva banda, la Confraria s'havia possessionat definitivament de l'antic misteri de la Flagellació el març de 1658, i les tradicions religioses i socials continuaren fins a la segona meitat del segle XVIII, gairebé sense solució de continuïtat. Els confreres s'encarregaven de mantenir i d'acompanyar el grup escultòric de la Flagellació a la processó que la Congregació de la Puríssima Sang, de la parròquia del Pi, organitzava el Dijous Sant, i llurs cotitzacions anuals servien per a socórrer els membres malalts o per a sufragar les despeses de l'enterrament, si morien. L'ingrés a l'associació era reservat als francesos, «o fills i nêts de francesos, per línia masculina, encara que espanyols de nació».

A mitjan segle XIX, adaptant-se a noves circumstàncies, la vella associació quedarà transformada pel qui aleshores era cònsol general, Ferdinand de Lesseps, en la «Société Générale de Bienfaisance», que encara existeix avui i és molt activa.

3 Lligall citat, i E. MOREU-REY, *Un ancien privilège des Français à Barcelone, «Messages»* (Barcelona, març 1948); *Id.*, *Id.*, «La Voix de France» (Paris, Mai 1949), 11; MOREU-REY, *La première Chapelle Française de Barcelone, «Messages»* (Barcelona, març 1949).

El document de la fundació de la Confraria fou utilitzat per als treballs citats i per a un altre, radiat a l'emissió de Barcelona Històrica (1948). Posteriorment (1952) MADURELL I MARIMON ha citat la còpia notarial existent a l'Arxiu de Protocols de Barcelona.

4. J. NADAL-E. GIRALT, comunicació i article citats.

CONTROVERSIES A PROPÒSIT DELS FRANCESOS. — L'organització col·lectiva dels residents francesos gairebé coincideix — ja ens ho ha dit el text del P. Joly — amb expressions populars de xenofòbia; i amb l'inici d'una campanya de publicacions atacant o defensant els forasters. Seria desplaçat d'estudiar ací els motius — de política interior catalana o general peninsular — que provocaren la desclosa dels problemes a què alludeixen els polemistes: ⁵ Narcís Peralta (*Memorial en favor de la ordinación hecha por la ciudad de Barcelona y sabio Consejo de Ciento...*), el 1620; i el mateix any, Jaume Dalmau (*Memorial en favor de la deslberació que la Ciutat de Barcelona...*), ambdós contra la presència dels forasters; i el *Memorial* de Francesc Soler a favor dels mercaders estrangers, genovesos o francesos. Cal recordar igualment, bé que obeeixin causes diferents, els incidents sagnants dels anys 1623 i 1624, provocats per la família Judice.

Les indústries tèxtil i de la pell, sense comptar el comerç, sembla que sofrien preferentment el problema de la competència forana; per altra banda, però, molta gent també es beneficiava de la presència dels italians i dels francesos. Demés, el govern central, durant les guerres amb França, tendia a exagerar les mesures de protecció contra els originaris del país enemic, contradient molt sovint els privilegis de Catalunya: això era una raó suplementària perquè els barcelonins es decantessin a favor dels forasters. Així succeí el 1555, quan les autoritats espanyoles provaren vanament de sotmetre els súbdits francesos residents a Catalunya a l'obligació d'un passaport i al pagament d'una reduïda taxa sobre llurs béns. Tot fou revocat a instàncies de la Diputació. El 1639 ressorgiren les mateixes dificultats, quan Madrid es negà a revocar, malgrat les protestacions dels diputats catalans, una carta reial del 14 de setembre de 1638 per la qual era manat als francesos de sol·licitar una llicència de les autoritats per a poder seguir residint al país. Públicament i solemne — per mitjà de l'opuscle *Información en derecho, en prueba de las contrafaciones a las Constituciones de Cataluña que resultan de la Pragmática de Fortificaciones y Reales Edictos contra Franceses ... a dos de Enero de 1639* —, ⁶ les autoritats catalanes recordaren que els francesos domiciliats a Barcelona eren considerats, des del temps dels comtes-reis, com a ciutadans, i fruïen dels privilegis «según los quales los ciudadanos son immune, y exemtos de todo pecho, imposiciones y contribuciones». La tibantor produïda entre Barcelona i Madrid s'exacerbarà i farà del problema dels francesos una de les causes de la crisi del 1640.

5. Resum de les polèmiques en CARRERA I PUJAL, *Historia Económica de Cataluña* (Barcelona 1946). L'autor, però, tradueix i adapta, sense previ avís, els textos dels escriptors del segle XVII: DALMAU, SOLER, PERALTA...

6. Gabriel Nogués, impressor, Barcelona. El document recorda els fets del 1555, així com els antics privilegis atorgats pels Comtes-Reis.

EL CENS DEL 1637. — Ni els documents fornits per aquestes polèmiques, de caràcter molt superficial, ni les primeres llistes de la Confraria de francesos, que exclouien tota la massa *proletària* dels residents, ni els sondeigs efectuats als registres de l'Hospital de Sant Pau,⁷ que, al revés, es limiten sovint a reflectir la part pobra i no-sedentària de la colònia forastera, cap de les fonts anteriors no presentava una visió de conjunt del que era la presència francesa a Barcelona al segle XVII. Les circumstàncies bèl·liques que havien provocat els incidents suara esmentats a propòsit del control dels súbdits estrangers ens donen, en canvi, un document que (per primera vegada, creiem) ofereix el panorama total de la colònia francesa, qualitativament i quantitativa: es tracta del cens de francesos efectuat el 1637.

Ja, el 1635, quan Madrid ordenà el segrestament de béns dels enemics residents a la Península, havien estat aixecades unes actes, les quals, si es podien consultar, oferirien unes dades completes, d'un interès econòmic i social considerable. Malauradament, no ha estat possible fins ara de retrobar aquests documents. Només en coneixem un rastre: les actes que concerneixen Sant Boi de Lluçanès, existents a l'arxiu parroquial d'aquell poble.⁸

Dos anys més tard, per ordre del Rei, la «Junta de Represalias» es veia confiar la missió de recensar els francesos que es trobaven a Catalunya. A Barcelona, el doctor Joan Pau Xammar —que després es distingirà pels seus afectes espanyolistes—, acompanyat del notari Antich Servat, resseguí «tots els carrers i cases de la dita ciutat, interrogant ab Jurament no sols als Francesos que ha trobat, sinó també als amos y domèstichs de las casas en què viuen y molts voltas als vehins...». El resultat del seu treball es troba consignat a la còpia del document intítulat *Relación de las casas de franceses que ay en la ciudad de Barcelona*, inclòs en el lligall núm. 552 del fons del Consell d'Aragó.

NOMBRE TOTAL DE Francesos. — Les xifres donades per la *Relación* no es refereixen, naturalment, sinó als caps de casa, i s'han de multiplicar per un coeficient que oscilla de 4 a 5, si hom vol obtenir el total de residents d'ambdós sexes i de totes les edats pertanyents a família francesa.

La mitjana de fills per família és reduïda: no arriba a dos. (Alguns exemples: Tallers i Pedró, 23 sense fills, 16 amb 1, 27 amb 2, 12 amb 3, 6 amb 4, 1 amb 5, 2 amb 6; Regomir i Montcada, 31 sense fills, 16 amb 1, 13 amb 2, 11 amb 3, 6 amb 4, 1 amb 5, 1 amb 6, 2 amb 7, 1 amb 8; Carders, 9 sense, 17 amb 1, 15 amb 2, 8 amb 3, 3 amb 4, 2 amb 5, 1 amb 6.) A desgrat que les circumstàncies especials en què el padró era portat a terme induïen segurament les famílies interrogades a dissimular sempre

7. Per J. NADAL i E. GIRALT.

8. Informació facilitada pel Sr. J. AINAUD DE LASARTE.

que era possible el nombre de fills mascles, i a desgrat que la majoria dels residents eren casats (vuitanta-cinc per cent), i tenien germans, o fills casats, no ens creiem autoritzats a emprar un coeficient superior a 4 per a passar del nombre de focs al total efectiu de residents.

El cens del 1637 dóna els noms, residència, estat, professió, nombre de fills i situació econòmica de 1.297 caps de casa per tota la ciutat de Barcelona i el seu territori d'extramurs. Multiplicant per quatre trobem uns 5.190 francesos i familiars, o sia potser més del deu per cent de la població total de la ciutat segons les estimacions més o menys exactes aplicades a la primera part del segle XVII.

DENSITAT PER BARRIS. — El document del 1637 divideix el territori de la ciutat en trenta circumscripcions establertes al voltant d'un o dos carrers principals amb llurs adjacents o travessies, amb els resultats següents (segons les sumes efectuades per nosaltres):

Circumscripcions	Caps de casa	Circumscripcions	Caps de casa
Tallers i carrers veïns	51	Montcada, Mantes, Barretaires.	53
Carme i carrers veïns	42	Vidrieria, Espaseria, Duana,	
Hospital i carrers veïns	54	Lotja, Encants.	7
Sant Pau	42	Ample, Mercè, Marina	43
Plaça del Pedró, Portal de Sant		Gignàs, Sorts	8
Antoni	39	Regomir, Sant Miquel, Palau,	
Rambla	11	Comtessa	38
Santa Anna, Canuda	36	Viladecols, Basea	16
Portaferrissa, Boqueria	37	Argenteria, Banys Vells, Mira-	
Escudellers, etc.	53	llers	43
Comtal, Jonqueres.	58	Bòria, Assaonadors, Cotoners,	
Tres carrers de Sant Pere	88	Oli.	71
Jaume Giralt, Cuc (a afegir		Llibreteria, Call, Plaça de Sant	
als carrers de Sant Pere)	11	Jaume	12
Portal Nou, Basses	65	Sant Joan, Copons, Mercaders,	
Carders	61	Magdalenes	28
Sant Agustí, Blanqueria, Fu-		Plaça de S. Anna, Plaça Nova.	43
sina.	39	Palla, Pi, Banys Nous, Plaça	
Llull, Ribera, Oliver	124	de la Trinitat	34
Born, Corretger, Bonaire, Caldes	44	Extramurs	46

La divisió en carrers és força arbitrària i, llevat potser els casos de l'eixampla de la Rambla o Raval (228 caps de casa, amb un total de 912 residents) o de la part desapareguda del barri de Ribera (163 caps de casa, amb 652 residents en total), ens és difícil de fer coincidir les circumscripcions adoptades el 1637 amb divisions efectives de la ciutat. Anotem, però, la gran densitat de forasters pels voltants de Sant Pere i de Santa Caterina, on s'allotgen més de 250 famílies (1000 residents francesos).

OFICIS DELS Francesos. — Un dels aspectes més interessants del document del 1637 prové del fet que consigna els oficis dels francesos censats.

Una estadística establerta per nosaltres presenta els resultats següents pel que fa referència a les ocupacions més sovint mencionades:⁹

Criats, cotxers, moços de cavalls, etc, de particulars . .	163	Barretaires	29
Carreters i moços de mules, (sense més especificació) . .	37	Sastres	28
Traginers (de terra o de mar), bastaixos	72	Sabaters, tapiners, etc.	43
Pagesos, hortolans	134	Corders, etc.	8
Jornalers, bracers	160	Meştres d'obres, paletes	57
Forners	70	Fusters, torners	5
Pastissers, bescuïters	5	Serradors.	17
Cuïners	4	Ferrers	20
Taverners, hostalers	59	Espasers, daguers, etc.	17
Pescadors	17	Manyans	9
Pastors	8	Botiguers, mercaders, mercers.	12
Moliners	13	Revenedors i altres petits comerciants, ambulants o no. .	41
Carnissers	7	Impressors, estampers, llibreters	5
Teixidors de lli	46	Assaonadors, sellers	11
Torcedors i teixidors de llana.	28	Fabricants de pintes	11
Paraires	25	Músics	3
Cardadors	11	Correus	3
Tintorers	12	Estudiant, veterinari, cirurgia, mestre	4
Calceters	17		
Mitgers, velluters, velers, etc.	11		
		TOTAL.	1.222

DISTRIBUCIÓ DELS OFICIS PER BARRIS. — a) Alguns oficis es troben encara exclusivament reclosos — com ho eren a l'Edat mitjana — dintre uns carrers o barris especialitzats: tots els barretaires francesos s'estan al carrer del mateix nom o als seus voltants; els carnissers i una gran part dels pescadors, a la part oriental de la Ribera; els moliners reials, al Portal Nou i fora muralla; els manyans, al Regomir; els tintorers, a Sant Pere i al Portal Nou; els daguers, a la Bòria i al carrer Ample; els fabricants de pintes, al barri de Santa Maria.

b) D'altres oficis importants, encara que més distribuïts, segueixen presentant una concentració definida més important en un punt precís: teixidors de llana i paraires, a Sant Pere i al Portal Nou; teixidors de lli, a la Ribera i al Raval de la Rambla; paletes, entre els carrers Comtal i de Santa Anna; revenedors, al Born.

c) Uns quants, encara que escampats en més d'un indret de la ciutat, escullen sempre uns barris que tenen almenys una característica comuna. La presència d'aquests oficis serveix, recíprocament, per a definir el caràcter d'un barri, cosa que no deixa de presentar un interès cert per a la història de la ciutat. Per exemple, la distribució de pagesos i hortolans, en algunes zones situades a l'interior de les muralles, demostra

9. Les indicacions d'oficis reuneixen el conjunt de mestres, fadrins i aprenents. El nombre d'aprenents, però, no arriba mai a la tercera part del total.

que aquests trossos de la ciutat encara no són ni densament habitats ni urbanitzats; és el cas per a totes les zones perifèriques: barri dit del Raval de la Rambla (carrers de Tallers, del Pedró, i sobretot de Sant Pau), el Portal Nou i la Ribera, amb una part de Sant Pere. Els mateixos barris donen uns totals culminants dels oficis que el document del 1637 anomena «jornaleros» i «braceros», i que designen, doncs, també ocupacions agrícoles. Cal notar, de passada, la importància relativa d'aquestes activitats en un carrer com el de Carders, tot i semblar situat en ple barri artesà. Als barris més antics, residència de les classes adinerades, ocupen el primer lloc, per ordre d'importància numèrica, els criats, els cotxers i els mossos de cavalls de cases particulars: els carrers Ample, de la Mercè i llurs adjacents, el Regomir i Sant Miquel, la riera de Sant Joan i els barris del Pi i de Santa Anna donen els tants per cent més elevats de domèstics i, per consegüent, de cases benestants.

d) Un quart grup d'oficis, en canvi, s'estén uniformement repartit per tota la superfície urbana: els flequers, els hostalers i els taverners (més nombrosos a la Ribera), alguns oficis de la construcció, els sabaters, els sastres, etc.

Per a il·lustrar això que acabem d'exposar segueixen dues taules: la primera dóna el total de *labradores, hortelanos, jornaleros i braceros* que el document del 1637 inclou a cada carrer o grup de carrers, amb el tant per cent que cada total representa; la segona taula estableix el total dels principals oficis per carrers o grups de carrers.¹⁰

ACTIVITATS AGRÍCOLES PER CARRERS O GRUPS DE CARRERS

Carrers	Individus	Total conegut	%	Carrers	Individus	Total conegut	%
Sant Pere-Giralt.	16	99	16,1	Comtal	12	57	21
Portal Nou.	32	61	52,4	Montcada	6	53	11,3
Pedró	24	39	61,5	Ample-Vidrieria.	3	49	6
Tallers	27	50	54	Argenteria	1	42	2,3
Carne	10	42	23,8	Born.	5	44	11,3
Hospital	20	54	37	Bòria	5	71	7
Sant Pau.	30	42	71	Plaça Nova	4	43	9,3
Sant Agustí	14	39	36	Escudellers.	7	52	13,4
Llull	24	119	20,1	Regomir-Gignàs-			
Carders.	13	61	21,3	Viladecols	1	61	1,6
Extramurs.	26	46	56,3	Riera Sant Joan.	0	28	0
Santa Anna	7	36	19,4	Llibreteria	0	12	0
Rambla.	0	11	0	Pi	3	34	8,8
Portaferriassa	5	36	13,8				
				TOTAL.	295	1281	22,7

10. Les xifres referides al carrer de Sant Pere (grup dels tres carrers) enclouen sempre les del grup Jaume Giralt i d'en Çuc. Així mateix les del Regomir i d'en Gignàs i Sorts han estat ajuntades; com les de la Vidrieria i el carrer Ample. Quan citem un carrer s'entén que comprenem tot el grup d'adjacents i travessies.

PRINCIPALS OFICIS PER CARRERS O GRUPS DE CARRERS¹¹

	P. agrícoles	P. domèstiques	Tèxtils ll	Tèxtils llana	Tintorers	Taverners, hostalers	Paletes	Forners	Sastres	Sabaters	Barretaires	Ferrers	Daguers	Revedors	Carnisers	Pescadors	Moliners	Pastors
Sant Pere	16	5	3	26	6	5	1	6	2	1	0	0	0	2	0	0	3	0
Portal Nou.	32	1	0	1	4	2	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	2	1
Pedró	24	0	0	0	0	2	1	1	0	2	0	1	0	1	0	0	0	1
Tallers.	27	0	2	1	0	1	3	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Carme	10	4	4	0	0	4	2	2	0	2	1	0	0	1	0	0	0	1
Hospital.	20	3	4	0	0	5	3	2	0	1	0	3	0	2	0	0	0	0
Sant Pau.	30	1	6	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Sant Agustí.	14	1	3	0	1	1	2	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Llull	24	8	4	0	0	7	2	10	1	1	1	4	1	0	7	7	1	3
Carders	13	3	5	9	0	1	4	0	2	0	1	0	0	0	0	1	0	1
Extramurs.	26	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	5	0	0	0	0	5	1
Santa Anna.	7	7	0	0	0	1	5	3	1	3	0	0	0	1	0	0	0	0
Rambla	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	4	0	0	0	0	0	0
Portaferrissa	5	7	1	0	0	4	1	5	2	2	0	0	0	1	0	2	0	0
Comtal.	12	13	2	0	0	0	21	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Born	5	5	0	0	0	5	1	1	2	2	1	0	1	10	0	0	0	0
Montcada	6	5	3	1	0	1	1	5	1	1	17	0	0	0	0	0	0	0
Ample	3	13	0	0	0	3	1	0	0	1	0	1	0	3	0	0	1	0
Argenteria	1	5	0	0	0	2	0	4	0	2	7	0	0	0	0	0	0	0
Bòria.	5	8	0	0	0	5	1	3	5	13	0	0	8	4	0	2	0	0
Plaça Nova	4	14	1	0	0	0	2	1	3	2	0	1	0	1	0	0	0	0
Escudellers	7	8	3	0	0	4	4	4	3	1	0	0	0	1	0	5	0	0
Regomir	1	32	5	1	1	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Llibreteria.	0	1	0	0	0	1	1	2	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0
Riera de Sant Joan.	0	12	0	0	0	0	0	4	0	2	0	0	0	3	0	0	1	0
Pi.	3	9	0	0	0	4	1	1	6	1	0	0	0	1	0	0	0	0

VARIETAT DE LES ACTIVITATS. — Hom ha cregut massa sovint, basant-se en estadístiques incompletes o parcials — o mal interpretades —, que els francesos residents a Barcelona eren tots criats i jornalers. El document del 1637 ens indica, al contrari, que la població vinguda de més enllà del Pirineu es dedicava a un centenar d'ocupacions diferents:¹² complexitat d'activitats que em sembla la principal característica d'aquesta immigració. Al costat de la preponderància dels treballadors agrícoles, dels criats, dels tèxtils, dels oficis de l'alimentació i de la construcció, constatem que les planes del padró del 1637 registren les activitats més diferents i estranyes, el sol enunciat de les quals ja esbossa, en poques pinzellades, l'ambient de l'època: els qui fan les cartes de jugar i els qui fabriquen

11. A la columna *sabaters* són compresos també els tapiners, tots ells residents a l'entorn del carrer de la Bòria.

12. La nostra estadística de la pàg. 20 només enumerava els oficis més freqüents o més importants.

filoses o bé llanternes; els qui estiren les xarxes dels pescadors i els qui venen aigua fresca; els pastors del ramat de la ciutat i els del ramat de Sant Jeroni d'Hebron; els timbalers de la ciutat i el corder de cordes de viola; el porter i els correus reials; l'estudiant de filosofia i el mestre de minyons; els aplegadors d'almoines de l'Hospital General, i la compradora de les monges de Montsió; i el pobre vell de cent anys, que viu de dir els salms...

ELS CRIATS. — De totes les activitats assenyalades, la de criat o de cotxer és, numèricament, una de les principals i mereix una menció particular, no solament per la importància històrica i social que presenta sempre la infiltració en una ciutat d'una classe domèstica nombrosa de llengua i de costums estrangers, sinó també perquè el document del 1637 dóna molt sovint — gairebé sempre — el nom de la casa on presta els seus serveis el criat francès, i això ens permet de saber, d'una banda, algun detall curiós, com és ara el fet que el canonge Claris,¹³ per exemple, tenia un cotxer francès, i de conèixer, d'altra banda, el carrer on residien les personalitats del temps. Així trobem — en el petit espai barceloní comprès entre la plaça de Sant Miquel i el carrer del Regomir — els amos següents de criats o de cotxers francesos: Francesc de Tamarit; Francesc d'Aiguaviva, veguer de Barcelona; doctor Ramon Rubí, del Reial Consell; doctor Puig; Miquel Sala, regent del Principat; Ramon de Calders, tresorer de Sa Majestat; Oriol, algtzir extraordinari de Sa Majestat; doctor Tomàs Fontanet, lloctinent del Batlle general; Francesc d'Ortafà; Guerau de Reguer; Jaume Magarola; Fulgenci Caçador; Bonaventura Brossa; Isabel d'Agullana; i d'altres...

IMPORTÀNCIA DE LA PRESENCIA FRANCESA. — Deixant de banda la influència forçosa, deguda a la seva importància numèrica, seria interessant de descobrir quin rastre ha deixat aquesta immigració francesa sobre la millor part de la vida de la ciutat: política, moral, econòmica. La modèstia del present treball no ens permet ni de posar els primers fonaments a una investigació d'un caire tan general. No deixarem, però, de subratllar els totals dels artesans de la indústria tèxtil i auxiliars (46 teixidors de lli, 28 torcedors i teixidors de llana, 12 tintorers, en llur majoria fadrins i mestres), així com la quantitat veritablement sorprenent de forners (70).¹⁴

Hem de notar aquí també el fet que, si bé en llur gran majoria els censats francesos consten com a «pobres homes», uns quants (i entre ells, algun mercader) figuren com a rics, i posseeixen cases, terres, censos

13. Viu a la Baixada de Viladecòls.

14. Els aprenents compresos.

i mercaderies.¹⁵ En total, però, no arriben a un deu per cent del total general.

PUNTS D'ORIGEN DELS IMMIGRANTS. — El defecte principal del document del 1637 consisteix en el fet que, malgrat la seva riquesa de precisions, no menciona mai un detall que per a nosaltres seria molt valuós: la regió de França d'on procedien els immigrants. Amb tot, la lectura de les seves planes posa en evidència el fet que la majoria dels cognoms esmentats tenen una fonètica que, tot admetent la normal i progressiva catalanització dels cognoms més estranys, fa pensar en un origen occità dels arribats d'enllà del Pirineu: Llenguadoc, Provença o Gascunya, etc.

IMMIGRACIÓ TEMPORAL O DEFINITIVA. — Ni al segle XVII ni, com veurem, en dates posteriors, els francesos que s'han establert a Catalunya no han d'ésser inclosos tots, com la majoria dels que es dirigien a les altres regions de la Península Ibèrica,¹⁶ dintre la classe dels immigrants temporals: aquells que, venint de pobles d'alta muntanya, de regions pobres que no poden alimentar les famílies nombroses, deixen de molt joves llur casa i marxen a l'estranger per guanyar-hi les monedes d'or suficients per a tornar al país i establir-s'hi de nou; els clàssics esmolets, els calderers o els quincallaires; de tots els quals la literatura ja ha extret més d'un tòpic. Tots provenien de les parts altes de l'Alvèrnia i del Llemosí o de les valls superiors del Pirineu Central (Ariège) i dels Alps. Hom diu que sempre han format el contingent més important de la presència francesa a Espanya. No així del tot a Catalunya, on, al contrari, hi hagué sempre força immigrants permanents. El document del 1637 en dóna més d'una prova:

a) *Anys d'estada.* — El cens de francesos anota en cada cas els anys que cada francès ha residit a Catalunya sense interrupció. A causa de l'atracció dels múltiples de deu, les contestacions no poden ésser precises, però és suficient de constatar que el major contingent es troba a 40 i a 30 anys per a tenir una primera prova de l'estabilitat de la immigració francesa a Barcelona:

15. Lafont, Delbosch, mercaders al carrer dels Carders; Ramon, revenedor, Cirera, teixidor de lli, i Bordaria, tots tres propietaris al carrer de l'Hospital; etc.

16. Cf. les notes dels viatgers del temps: per ex., el 1655, BRUNEL, *Voyage d'Espagne...*, CH. CLAVERIE, «Revue Hispanique», XXX (1914), 173-174, 210; JOHANN MACKLE, el 1652, *Reise Beschreibung nacher Spanien* (Frankfurt 1667); a la fi de segle, la comtessa d'AULNOY, ed. FOULCHÉ DELBOSC, «Revue Hispanique», LXVII (1926); i, més tard, el *Voyage* del P. LABAT (1705-1706) (Paris 1730), 131, 132, 186; les *Mémoires* de J. H. DE GOURVILLE («Collect. Michaud», XXIX, 553); els *Voyages en Portugal et Danemark* del baró de LA HONTAN, 215; les *Lettres Juives*, del marquis d'ARGENS, III (La Haye 1738), 205, 206-246; i M. HERRERO, *Ideas de los españoles del siglo XVII* (Madrid 1928), cap. «Los franceses»; etc.

ESTADÍSTICA SOBRE 528 CASOS (TEMPS DE RESIDÈNCIA)

Menys d'un any.	5	32 anys.	2
1 any	2	33 anys.	4
2 anys.	6	34 anys.	2
3 anys.	4	35 anys.	9
4 anys.	5	36 anys.	11
5 anys.	6	37 anys.	10
6 anys.	8	38 anys.	8
7 anys.	5	39 anys.	4
8 anys.	6	40 anys.	70
9 anys.	6	41 anys.	4
10 anys.	18	42 anys.	5
11 anys.	9	43 anys.	3
12 anys.	3	44 anys.	6
13 anys.	0	45 anys.	9
14 anys.	11	46 anys.	4
15 anys.	16	47 anys.	2
16 anys.	2	48 anys.	11
17 anys.	6	49 anys.	3
18 anys.	13	50 anys.	28
19 anys.	9	51 anys.	3
20 anys.	31	52 anys.	2
21 anys.	7	53 anys.	0
22 anys.	8	54 anys.	1
23 anys.	9	55 anys.	3
24 anys.	9	De 56 a 59 anys.	2
25 anys.	21	60 anys.	9
26 anys.	11	De 61 a 65 anys.	1
27 anys.	9	De 66 a 69 anys.	1
28 anys.	11	70 anys.	4
29 anys.	3	De 71 a 75 anys.	1
30 anys.	60	Més de 75 anys.	1
31 anys.	6		

b) Al costat d'això, el cens del 1637 no deixa de subratllar els casos dels francesos que «van i vénen», especialment quan es tracta de persones casades. Aquesta notació és molt rara (concerneix alguns «moços de sillas», cotxers i negociants), i encara que hi afegíssim arbitràriament tots els solters, el coeficient de població flotant no passaria d'un setze o d'un disset per cent.

c) El percentatge de casats és, en efecte, molt elevat a les llistes establertes el 1637. Podríem sospitar que les circumstàncies polítiques havien provocat un afebliment o una paralització completa de la immigració temporal. En sembla una indicació el fet que l'edat mitjana d'aquesta colònia (entre trenta-set i cinquanta-dos anys segons els barris; mitjana global, quaranta-cinc anys) contradiu la certesa que posseïm per altra banda de l'edat molt jove dels qui arribaven (tres quartes parts eren menors d'edat). Però les dades del 1637 ens indiquen, al contrari, la presència a Barce-

lona de fadrins sabaters, de fadrins paraires, tot just arribats de França. L'estadística que segueix conserva, doncs, una plena significació:

TOTALS I PERCENTATGES DE CASATS, VIDUS I SOLTERS (EN ALGUNS BARRIS)

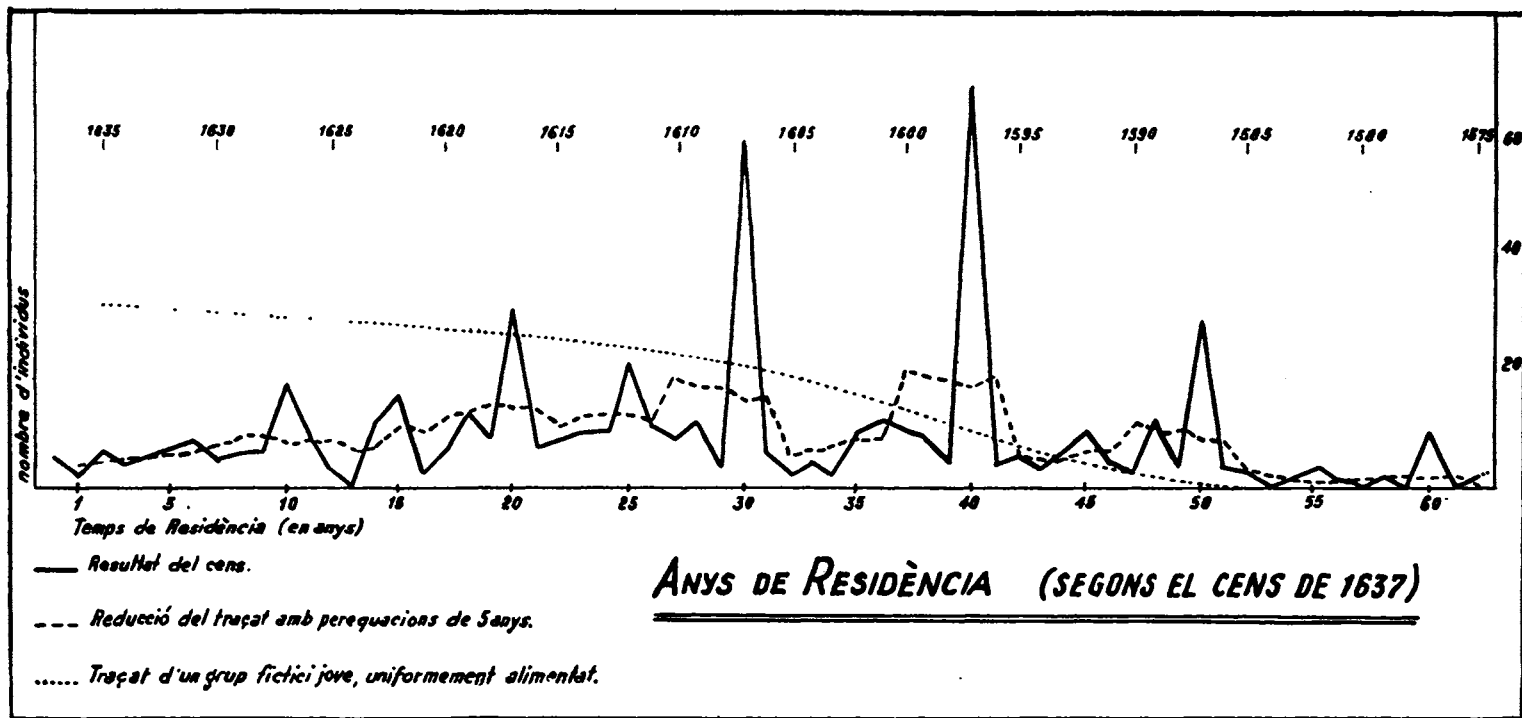
	Pedró	Tallers	Escudellers	Pi i Riera	Regomir	Rambra Llibreteria	Montcada	Sant Pere	Carders	Ample	Total	Per 100
Casats amb catalanes	34	38	42	31	38	17	32	78	50	29	389	71
Casats amb franceses	3	7	1	4	2	0	2	7	2	3	31	6
Casats a França	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	3	0
Casats amb altre n.	0	1	2	1	0	0	1	0	0	2	7	1
Vidus de catalanes	1	3	5	6	4	0	1	9	2	2	33	6
Vidus de franceses	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	3	0
Solters	1	1	2	17	16	6	17	5	7	12	84	15
Total	39	50	52	62	62	23	53	99	61	49	550	99
% solters	3	2	4	27	26	26	32	5	11	25	15	—

La proporció de solters, mínima als barris agrícoles — com el de Sant Pere i el Raval de la Rambla —, augmenta força als carrers artesans o residencials: els oficis on predominen els solters són, efectivament, els domèstics i els tècnics d'alguna professió manual. Al carrer de Montcada, per exemple, un dels que presenten el contingent més fort de joves no-casats, es distribueixen així com segueix:

	Solters
Criats i cotxers	3
Aprenents barretaires.	6
Fadrins barretaires.	2
Jornalers.	2
Velluter.	1
Cardador	1
Fadrí cirurgia	1
Fadrí peraller (?)	1
Total	17

d) La majoria dels francesos casats tenen fills, i aquests resideixen a Barcelona o a Catalunya (en cas contrari, molt excepcional, el document ho indica).

e) Les activitats a què es dediquen els residents francesos són en llur majoria també més pròpies d'una immigració definitiva que no pas de la tradicional immigració periòdica. A la llista dels oficis només trobem, per exemple, tres venedors d'agulles i dos esmolets. La proporció de casats i el temps de residència de la majoria dels jornalers, criats, etc., demostren que, en aquestes activitats, els immigrants definitius són els més nombrosos.

Bé que falsejat per l'atracció de múltiples de deu, el traçat del temps de residència proporcionat pel cens de 1637 demostra que la immigració francesa era superior trenta o quaranta anys abans. Si no s'hagués produït aquest fenomen regressiu i les arribades s'haguessin succeït al mateix ritme, tindriem un traçat ascendent com el que hem indicat amb punts.

El traçat real donat pel cens de 1637 va acompanyat d'un traçat regularitzat per mitjà de perequacions de cinc anys només a fi que els dos resultats no es distanciïn massa. Serà fàcil, però, partint de les dues línies, d'imaginar-ne una tercera de completament normalitzada amb perequacions majors.

f) L'edat dels immigrants a llur arribada, que es pot deduir de llur edat el 1637 i del temps que declaren de residència, fa pensar en una immigració massissa, de tipus familiar, i ja estroncada :

	<u>Per 100</u>
Arribaren menors de 15 anys (0, en declaració sinònima, «desde muchachos». . .	49
Arribaren menors de 20 anys.	17
Arribaren menors de 25 anys.	16
Arribaren menors de 30 anys.	6
Arribaren menors de 35 anys.	5
Arribaren menors de 40 anys.	2
Arribaren menors de 50 anys.	2
Arribaren menors de 65 anys.	1

ALTRES INDICACIONS DEL CENS DEL 1637. LA DATA D'ARRIBADA. — El document del 1637 encara podria proporcionar d'altres dades interessants, no pas solament per a la història de la immigració francesa, sinó encara per a la de la vida de tota la ciutat. Algunes de les seves indicacions, però, no ofereixen una precisió suficient, i llur interpretació és difícil: la menció dels anys de residència de cada francès, per exemple, hauria de portar-nos al coneixement de la data d'arribada. L'atracció dels múltiples de deu — que ja hem notat més amunt — ho impedeix, i dona una corba massa arbitrària per a trobar-hi contestacions concretes. Ni la normalització del seu traçat, amb la reducció de les excrescències decimals amb perequacions, no condueix a cap dada precisa, bé que ens permet de comprovar unes clares divergències amb el traçat ideal que donaria un grup uniformement alimentat: ressaltava l'evidència de la disminució progressiva de les arribades durant els primers anys del segle XVII, en contraposició amb el rastre tan important que han deixat els últims del segle precedent, en els quals la immigració havia d'ésser, doncs, considerable.¹⁷

Aquests indicis han de confrontar-se amb la indicació fornida pel *Memorial* de J. Dalmau:¹⁸ el polemita hi afirma, el 1620, que el problema de la competència forastera, tan greu aleshores, no existia quaranta anys enrera, i que els nouvinguts (genovesos i francesos) havien començat a instal·lar-se a Barcelona en quantitats importants a partir d'aquella suposada data (1580).

Tot plegat hauria d'ésser comprovat amb les precisions que donaria un estudi complet de la immigració francesa a la Península al segle XVI. Malauradament, tots els treballs publicats fins ara sobre la qüestió són incomplets o tenen un abast molt reduït.¹⁹

17. Vegeu el gràfic adjunt.

18 J. DALMAU, *Memorial* citat.

19. La tesi doctoral de J. NADAL sobre emigració francesa dels XVI i XVII emplenarà segurament aquest buit.

ELS Francesos a Barcelona el 1660. SONDEIG A L'ARXIU DEL BISBAT.— Per tal de completar les dades del 1637, particularment en el problema del punt d'origen dels immigrants, hem acudit a una font que no havia estat mai utilitzada per a aquest objecte: la sèrie d'expedients matrimonials de l'Arxiu del Bisbat. Aquesta sèrie, que porta el núm. XXII de la classificació actual, comprèn trenta-nou lligalls amb les informacions que hom duia a terme per part de l'Ordinari cada vegada que es casava a Barcelona i el seu bisbat algú oriünd d'altres bisbats o de l'estranger. Els expedients consignen els noms dels dos contractants, llur origen i les declaracions dels testimonis certificant l'estat de solteria i els bons costums dels interessats. La indicació dels punts d'origen és preciosa, i servirà per a avaluar no solament la part francesa, sinó també la no-catalana, i fins i tot la no-barcelonina, del conjunt demogràfic de la ciutat. I és clar que les indicacions només valdran per a l'estudi de la immigració sedentària.

Un primer sondeig d'aquest fons inexplorat m'ha fet compulsar tots els expedients establerts durant els dos anys 1662 i 1663 (ja prou allunyats de les dates de la crisi 1640-52 per a poder ésser estimats com a normals).

LA COMPOSICIÓ DE LA PART NO-BARCELONINA. — Els expedients matrimonials de 1662-1663 ens han proporcionat les dades de tres-cents cinquanta casos, l'origen dels quals era el següent:

Oriünds del bisbat de Vic	100	
Oriünds del bisbat de Girona	58	
Oriünds del bisbat d'Urgell	40	
Oriünds del bisbat de Solsona	40	
Oriünds del bisbat de Tarragona	22	
Oriünds del bisbat de Lleida	5	
Oriünds del bisbat de Tortosa	4	
TOTAL (i percentatge sobre el Total general).	<u>269</u>	76,8
Oriünds del bisbat de Mallorca	1	
Oriünds del bisbat de València	2	
TOTAL (i percentatge sobre el Total general).	<u>3</u>	0,2
Oriünds d'altres bisbats de la Península (Aragó, Andalusia, Castella, Galícia).	17	
TOTAL (i percentatge sobre el Total general).	<u>17</u>	4,8
Oriünds de bisbats francesos	48	
TOTAL (i percentatge sobre el Total general).	<u>48</u>	13,7
Oriünds d'altres països:		
Itàlia	6	
Països germànics.	7	
TOTAL (i percentatge sobre el Total general).	<u>13</u>	3,7

Aquestes xifres són massa clares perquè hi calguin comentaris. Observem la deficient contribució de les comarques de la Catalunya Nova (Lleida, Tortosa), la importància de l'aportació francesa, i el percentatge reduït dels oriünds de les regions castellanes o gallegues. Subratllarem l'originalitat d'aquesta composició del conglomerat barceloní, tot comparant-lo amb unes dades actuals:

PERCENTATGE DE CASATS NO-BARCELONINS

	En 1662-63	En 1948 ²¹
Catalans	76,8	27,6
Valencians i mallorquins	0,2	11,4
Resta de la Península	4,8	55,2
Francesos	13,7	} 3,8
Estrangers	3,7	

L'ESPANYOLITZACIÓ DE BARCELONA. — Entre les dues dates citades del segle XVII i del segle XX s'ha produït l'espanyolització de la capital catalana. Les xifres donades pel registre de matrimonis de 1662-1663 demostren que la participació francesa ja no era tan important com al començament de segle, però que la immigració espanyola encara no existia (per raó de causes polítiques i econòmiques, la principal de les quals era, naturalment, l'atracció americana). En 1662-1663 els casats de procedència peninsular són tots soldats o funcionaris — i uns ràpids sondeigs fets al mateix fons per a èpoques posteriors donen uns resultats similars el 1682, però assenyalen un canvi de rumb el 1728 i el 1740. El 1682 la proporció entre francesos i peninsulars resta similar a la de 1662-1663; el 1728, al contrari, els peninsulars ja sobrepujen els francesos, i la mateixa tònica segueix el 1740. Hom constata també la mateixa evolució quant a les activitats dels uns i dels altres.

El 1682, encara, els castellans, els andalusos, etc., són únicament soldats i funcionaris; el 1740 ja trobem, al costat dels soldats: pagesos, oriünds de Galícia; criats, negociants, cuiners, vinguts de Castella o d'Andalusia; adroguers, aragonesos..

PERCENTATGES (SOBRE TOTAL GENERAL)²² DE Francesos I PENINSULARS

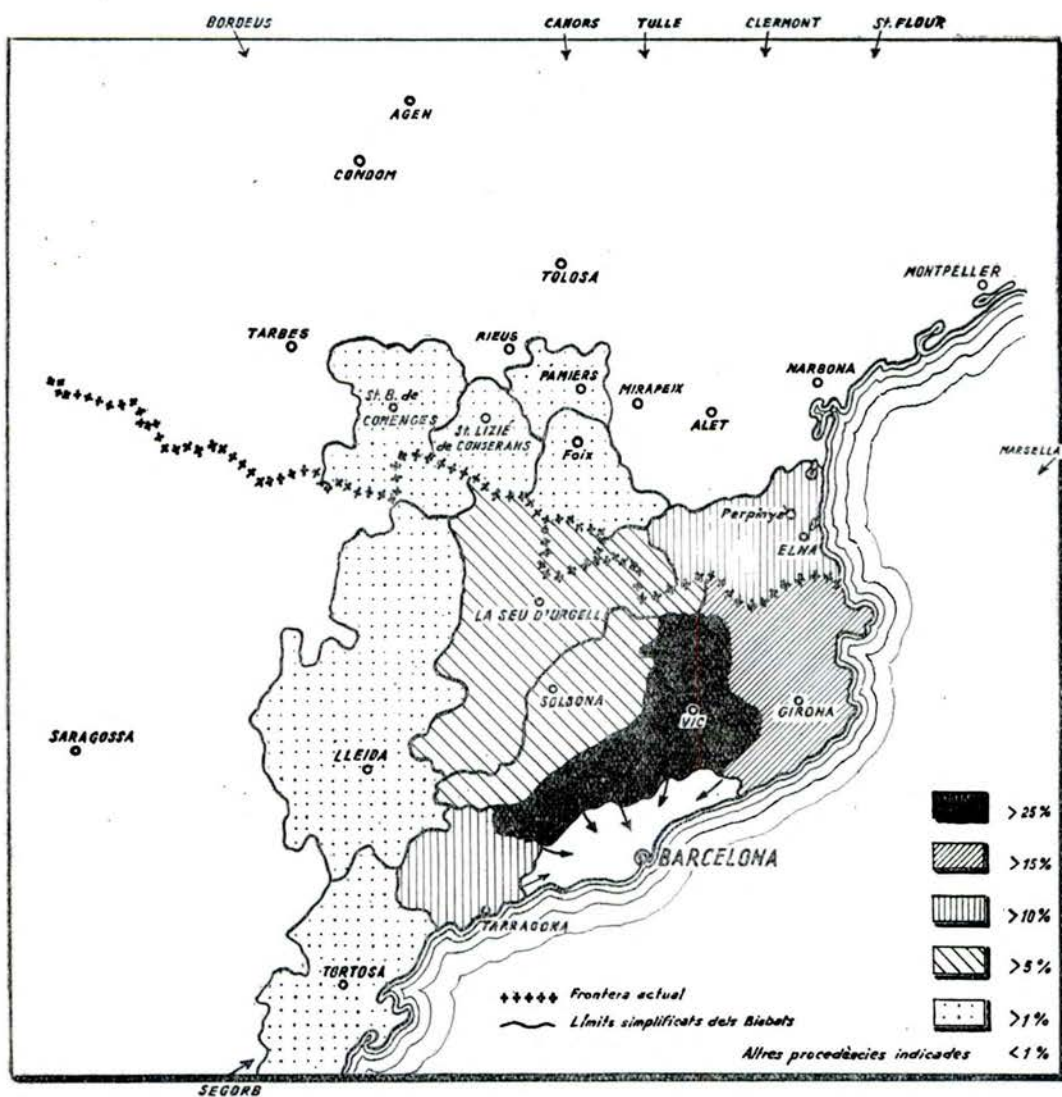
	En 1662-63	En 1728	En 1740
Francesos	13,7	12,5	10,6
Peninsulars	4,8	20	18,6

PUNTS D'ORIGEN DE LA IMMIGRACIÓ FRANCESA. ELS ROSSELLONESOS. — El Tractat dels Pirineus, que ha tallat teòricament en dues les terres catalanes, de fet no ha tingut les repercussions previstes (almenys d'una

21. Les xifres del 1948 han estat deduïdes de les estadístiques de l'Ajuntament: «Estadística Municipal» B. 1949, pàg. 558.

22. «Total general» de casats no-barcelonins.

APORTACIONS PRINCIPALS AL POBLAMENT NORMAL DE BARCELONA EN 1662-1663 *

Les proporcions han estat lleugerament corregides tenint en compte la superfície reduïda dels bisbats francesos i el fet que els originaris del bisbat de Tolosa procedeixen del comtat de Foix. També han estat excloses les indicacions que es referien a soldats o funcionaris.

manera immediata) en la vida econòmica, en els intercanvis culturals i comercials, en el trànsit humà d'ambdues bandes. Durant tot el segle i el segle següent, fins a la Revolució francesa, els rossellonesos no han cessat de girar-se cap a Barcelona com a llur capital natural. A Barcelona arribaven els estudiants per acabar llurs estudis, com els marxants a vendre llur bestiar, com els treballadors del camp a llogar-se per a les feines temporeres. Barcelona continuava exercint sobre els pobles del Conflent o del Capcir l'atractiu de les ciutats grans sobre el camp. Els nostres quatre sondeigs — per als anys 1662-1663, 1682, 1728 i 1740 — han donat el mateix resultat de situar els originaris del bisbat d'Elna al primer lloc numèric entre els altres bisbats de França. I aquest fet encara exagera les nostres constatacions anteriors: la forta catalanitat del conjunt de la població barcelonina, després de la injecció francesa (o franco-occitana) del segle XVI.

CLASSIFICACIÓ DELS Francesos PER BISBATS D'ORIGEN. — Els quaranta-vuit francesos residents a Barcelona casats durant els dos anys 1662 i 1663 procedien dels següents bisbats:

Elna	19	Narbona	1
Tolosa (Foix)	4	Cahors	1
Comenge	3	Saint-Malo	1
Couserans (Saint-Lizier)	3	Agen	1
Clermont.	2	Cambray	1
Tarbes	2	Alet.	1
Saint-Flour.	2	Bordeus.	1
Tulle	2	Mirepoix.	1
Marsella	2	Picardia	1

Si afegim als francesos residents a Barcelona-ciutat els qui es casen a les parròquies del bisbat (vint-i-sis), trobem setanta-quatre noms en total, que pertanyen, com segueix, als bisbats de:

Elna	23	Narbona	1
Comenge	10	Cahors	1
Pamiers.	4	Saint-Malo	1
Tolosa	4	Agen	1
Couserans.	3	Cambray.	1
Clermont	3	Alet.	1
Sarlat	3	Picardia	1
Tarbes	2	Mirepoix	1
Saint-Flour	2	Condom	1
Tulle	2	Auch	1
Marsella	2	Borgonya.	1
Bordeus	2		

Citem totes dues estadístiques per remarcar que els oriünds de Comenge i de Pamiers s'estan principalment als pobles (al Pla de Barcelona, al Maresme i al Vallès), i s'ocupen de treballar la terra: si se'n troba cap a la ciutat, també hi fa de pagès.

Si agrupem els bisbats per províncies o grans regions naturals per tal de tenir una visió més clara dels punts de partida dels corrents immigratoris, seguirem tenint en primer lloc els rossellonesos (Elna), seguits pels pirinencs centrals (Tarbes, Comenge, Saint-Lizier o Couserans), dels llenguadocians de l'interior (Tolosa, Rieux, Pamiers, Mirepoix, Alet, Cahors) en nombre similar als oriüds del Massís Central — el Llemosí i l'Alvèrnia (Sarlat, Saint-Flour, Tulle, Clermont). O sia que la part més important de la immigració francesa, abstracció feta dels rossellonesos, procedeix en les seves grans línies de les mateixes regions que al segle XVI i a l'Edat mitjana. La novetat del segle XVII és l'aportació de francesos de l'altra banda del Loira (nòrdics, Cambray, Borgonya, Saint-Malo...).

PUNTS D'ORIGEN SEGONS ELS SONDEIGS DEL 1682, DEL 1728 I DEL 1740.— Els sondeigs efectuats als registres matrimonials dels anys 1682, 1728 (1729) i 1740, encara que més superficials, permeten d'arribar a les mateixes conclusions: els rossellonesos continuen ocupant el primer lloc numèric, seguits pels oriüds d'una sèrie molt variada de bisbats pirinencs, llenguadocians i del Llemosí o de l'Alvèrnia. També prossegueix, i potser augmenta, la presència de francesos vinguts de terres més septentrionals (el 1728: Lió, Delfinat, Orleans, Anjou, Flandes; el 1740: Borgonya, Ruan, Metz, Valenciennes), en llur majoria soldats o antics soldats.

ACTIVITATS. — L'Arxiu del Bisbat, que ens ha estat molt útil per a donar-nos les indicacions més essencials quant a punts de partida dels immigrants francesos, no ofereix prou dades, en un moment donat, per a establir unes estadístiques d'oficis de la riquesa de les del 1637. Això no obstant, afegint les precisions trobades en tots els expedients de 1662-1663 (casats i testimonis, quan el document ho menciona), hem establert la llista següent, que, sense aspirar a ésser perfecta, no deixa de confirmar en una gran part els resultats dels còmputos que concernien el període immediatament anterior: sense comptar els soldats de la guarnició (que devien arribar en primer lloc), els pagesos i els hortolans són els més nombrosos (17), amb els treballadors i els bracers. Segueixen els sabaters (7), els sastres (5), els serradors (5) i els flequers (4). I a la llista molt variada d'activitats trobem també negociants, apotecaris, estudiants, mestres de minyons, doctors en medicina (la totalitat de les professions liberals és a les mans dels rossellonesos), teixidors de llana i de lli, tintorers de seda, pentiners, corders, velluters, agullers, argenters, xivellers, fusters, rajolers, perxers, mestres de cases, pastissers, ferrers, calderers, paperers, criats, etc.; o sia una dispersió encara més accentuada que l'any 1637.

Els anys 1728-29 i el 1740 s'hi afegeixen, encara, algunes professions no citades: escrivents, quincallaires, cuiners, timbalers, mariners, perruquers...; i el nombre de soldats o antics soldats sembla anar en augment.

IV

EL SEGLE XVIII

CARACTERÍSTIQUES GENERALS. — Els lleugers sondeigs dels anys 1728 i 1729 i del 1740 ens han permès de suposar que la immigració francesa continua arribant amb els caràcters ja enunciats de varietat (d'òrgens i d'activitats) i d'una relativa estabilitat, però amb una densitat menor: per primera vegada — després del 1714 segurament —, els residents de parla castellana ocupen un lloc preponderant entre els no-catalans de Barcelona. Per a confirmar aquesta impressió, la sèrie XXII de l'Arxiu Episcopal esdevé progressivament menys útil a mesura que avancem cap a la segona meitat del segle XVIII, car els expedients matrimonials es fan més concisos i no arriben ni a citar l'origen dels interessats. Per altres fonts sabem que el corrent immigratori no s'ha interromput: Ruiz i Pablo, utilitzant l'arxiu de la Junta de Comerç, així com Carrera i Pujal, seguint la documentació de l'Ajuntament de Barcelona i de l'Audiència, assenyalen de tant en tant les traces de la vinguda d'operaris francesos, llurs esforços per obtenir una igualtat de tractes amb els artesans catalans, llurs instàncies al Consell de Cent, o després a la Junta de Comerç, afirmant la novetat i l'excel·lència de llur treball, i llurs aspiracions al títol de mestre.¹

Els arxius francesos forneixen una documentació paral·lela: ² els càstigs severos amb els quals els intendants amenacen els artesans que passen el

1. A. RUIZ I PABLO, *Hist. de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona* (Barcelona 1919), *passim*; CARRERA I PUJAL, *op. cit.*

2. Per exemple, el decret del 19-XI-1765 que prohibeix a tots els artesans i obrers de sortir del país sense passaport; més tard convencions internacionals són signades per a la restitució recíproca dels tècnics *descrtores*; i els esforços del ministre Calonne. — Per a l'emigració francesa, cf. també: C. LAGNEAU, *L'Emigration de France* (1884); G. MAUCO, *Les Etrangers en France*, (Paris 1932); AD. LAUNDRY, *Traité de Démographie* (Paris 1945). — F. ROUSSEAU, *Règne de Charles III*, que cita els reports inèdits de Bourgoing i d'Ossun, i altres documents oficials francesos; MOUNIER, *Les faits et la doctrine économique...: Ustáriz* (Bordeaux 1919); i altres, recorden els esforços de Felip V per atreure els estrangers. — Cf. finalment els viatgers citats: P. LABAT, LA HONTAN, etc., i altres de més recents: Rev. Ed. CLARKE, *Letters...* (London 1763); Anònim, *Etat du Royaume...* (1765), «Revue Hispanique», XXX (1914); etc.

Pirineu portadors de secrets d'ofici que permetran una renovació perillosa de les indústries estrangeres. Cap d'aquestes fonts, però, no ens retrata qualitativament o quantitativa la colònia francesa d'aleshores.

L'ARXIU DEL CONSOLAT DE FRANÇA A BARCELONA. — Bé que molt reduït, bastant modern (els documents més vells daten del 1717), de difícil accés (no és públic), i sense classificar metòdicament (d'ençà que el consultàrem, la classificació provisional ha canviat dues vegades), l'arxiu del Consolat de França a Barcelona ens ha permès de completar les nostres informacions sobre la colònia francesa del segle XVIII.

La sèrie més antiga és la de *cancelleria*, i comprèn uns quants registres de documents oficials i d'estat civil del començament de segle. Hi són citats principalment els qui havien guardat el contacte amb França: negociants, comerciants...³

NEGOCIANTS FRANCESOS A BARCELONA ELS ANYS 1717, 1718 I 1719. — Arreplegant tots els noms de francesos mencionats al llarg dels documents de cancelleria, hem establert una llista dels negociants i els mercaders que residien a la nostra ciutat entre el 1717 i el 1719.

Hi hem trobat almenys vint-i-cinc citats com a *négociants*, i trenta-cinc com a *marchands*. Entre ells, una desena es veuen atribuir indistintament l'un o l'altre d'aquests qualificatius. Dos són a la vegada *marchands* i *banquiers*. Tot sovint hi és afegida l'explicació *employé aux affaires de S.M.C.*, o *entrepreneur des vivres du roi*, etc., que ens demostren quina part important els esdeveniments del 1714, després del canvi de dinastia, havien tingut sobre la composició del grup francès a Barcelona.

Les actes de cancelleria del Consolat ens donen altres noms de francesos: els uns, sense indicació de llur activitat; els altres, amb la menció de professions variades, algunes de les quals, citades per primera vegada (metge del rei, metges militars, funcionaris del rei d'Espanya, funcionari retirat, empleat al correu de França, capellà de la Nació francesa —o sia de la colònia—, inspector general de l'artilleria, empleat a l'artilleria, vídua d'un mariscal de camp de Sa Majestat, cantinera, mestre de dansa, mestre de billar i propietari d'una sala d'aquest joc, etc.) al costat d'oficis tradicionals (criats, taverners, perruquers, sabaters, cuiners, jornalers, apotecaris, etc.).

3. Els mateixos documents tornen a donar notícies de la Confraria dels Francesos i ens permeten de constatar que l'organització és la mateixa. Durant alguns anys la colònia francesa té un capellà (*aumônier*); després els mateixos frares del convent de Jesús s'encarreguen de les cerimònies religioses. — El «Cos de la Nació Francesa» (Negociants, mercaders i capitans de vaixells francesos ancorats al port) elegeixen llurs *diputats* i defensen llurs drets contra els abusos de poder de les autoritats espanyoles. (Registre Cancelleria 1717, 30 Set. — C. F. B., 112.) (Id., 28 de gener de 1718.)

Tot plegat fa la impressió que la data crucial del 1714 ha canviat fonamentalment el caràcter de la immigració francesa: no tan massissa, ja ho hem vist; menys popular, amb augment de certes activitats comercials o estatals; constituint un nucli més definit i de més qualitat, però més isolat de la resta de la població.

PUNTS D'ORIGEN I DISTRIBUCIÓ. — Les molt poques vegades que hom consigna els llocs de naixença dels interessats confirmen la varietat de procedència dels forasters, que els sondeigs dels anys 1728-1729 i 1740 a l'Arxiu del Bisbat ja semblaven presentar com a més marcada que al segle precedent: Llenguadoc, Roerga, Provença, Avinyó, Franc-Comtat, Chartres, Ruan, París.

Les notícies referents a la distribució dels residents francesos dintre la ciutat encara són més escasses: tres vegades és citat el carrer Ample; una, el carrer de Bonaire. Negociants i mercaders s'establien amb preferència, com és natural, al barri tocant al port.

Un document més recent confirmarà i precisarà les dades del principi de segle.

LOCALITZACIÓ ALS BARRIS DE LA CIUTAT, L'ANY 1788. — El cens del 1637 ens havia donat una primera visió completa de la distribució dels francesos als diferents barris de la ciutat. Després de més de cent cinquanta anys, l'aspecte de Barcelona havia variat considerablement. Amb la seva expansió vers l'est tallada en sec per l'amputació del barri de la Ribera i l'erecció de la Ciutadella, la ciutat mirava ara decididament cap a l'oest. Havia ocupat tots els barris vells, i es girava a emplenar els de l'altra banda de la Rambla. Un document de l'arxiu del Consolat de França dona una referència — bé que reduïda — de la distribució de certs nuclis francesos el 1788:⁴ és una llista de cent trenta-cinc noms dels convocats a assistir a la reunió plenària de la Confraria dels francesos o del Misteri de la Flagellació. El document no conté, ni de molt, els noms de tots els residents: d'altres papers de la Confraria demostren que els criats, i en general les professions *baixes* («les petites gents»), no eren admesos a participar a les activitats de l'associació; i podem suposar també que, com era tradició secular, els residents de molts anys ja es consideraven barcelonins i abandonaven també la collectivitat francesa.

4. Arxiu Consolat de França, Lligall «Chapelle Française».

LLISTA DEL 1788

Carrer Ample i carrer d'en Gignàs : 29 noms (entre ells, els del cònsol i els vice-cònsols, dels principals negociants, de dos modistes, d'un rellotger i d'un professor de billar).

Carrer de Sant Francesc i placeta de Sant Francesc : 9 noms almenys.

Plaça del Palau : 2 almenys.

Carrer i placeta de Basea : 7 almenys (negociants).

«Prop del Correu» : 6; «prop de Sant Just» : 5.

Carrer dels Escudellers : 26 almenys.

Rambla : 6.

Argenteria i plaça de l'Àngel : 4.

I segueixen moltes altres adreces : Prop de Santa Caterina (1); la Bòria (2); el Call (2); la Boqueria (3); carrer del Vidre (1); plaça Nova (2); Blanqueria (1); la Barceloneta (2); Còdols (1); Muralla del Mar (1); els Àngels (2); la Mercè (1); Sant Antoni (1); Sant Pau (2); Nou de la Rambla (1); el Rec (1); Ramelleres (1); Jonqueres (1); el Carme (1); sense comptar diversos noms que no duen localització.

Partint d'aquesta llista, completada amb l'ajut de fonts posteriors, hem arribat a precisar la residència d'uns dos-cents francesos residents a Barcelona en aquella data : la majoria dels comerciants i negociants es trobaven establerts a les artèries més actives de la ciutat : al carrer Ample, sobretot, que fou centre vital durant tot el segle i el començament del següent — *passeig de Gràcia* barceloní del mil set-cents —, i on es trobava el Consolat de França.

EL CARRER DELS ESCUDELLERS, «CARRER FRANCÈS». — També hi havia força francesos i botigues franceses al carrer dels Escudellers, que s'havia transformat en un altre dels nervis de la Barcelona industrial.

Un cronista català de l'ocupació napoleònica, el pare Ramon Ferrer, diu que, al seu temps, el carrer dels Escudellers semblava un carrer francès. Els comentaristes no han entès el sentit molt ampli, cronològicament, d'aquesta impressió, i han cregut que només era aplicat a l'aspecte del carrer sota la dominació napoleònica. El fet és que, deu anys, vint anys abans, el carrer ja semblava una via francesa. Acabem de veure que, el 1788, vint-i-sis negociants, comerciants o fabricants francesos hi eren establerts. El mateix any, dintre la part de la ciutat que gravita a l'entorn del carrer dels Escudellers, del carrer Ample i de llurs adjacents (allò que avui ens sembla una fracció reduïda del barri) es podien comptar uns setanta noms de botiguers o de fabricants d'ultra-Pirineu.

Els nou vinguts, però, ja inicien un altre moviment : desplaçament del centre comercial cap a la Rambla, i del centre industrial més enllà : al Raval. I en trobem d'instal·lats ja, a la fi del segle XVIII, als carrers de Sant Pau, del Carme, Nou de la Rambla, etc. Per a accelerar l'etapa de renovació ciutadana caldran, però, les sacsejades de final de segle.

LA GUERRA DEL PIRINEU, O «GUERRA GRAN». — Els francesos residents a Barcelona sofriren un cop greu amb la guerra del Pirineu (1793-1795): la majoria no pogueren quedar-se a defensar llurs interessos econòmics. Les autoritats espanyoles consideraren que tot grup de forasters havia d'ésser per força un niu sediciós, focus d'infecció i de traïció. Cal reconèixer que no tots aquests comerciants i negociants posseïen idees ortodoxes. La Inquisició va jutjar, rompent amb les tradicions paternals del temps, que la colònia francesa era una gangrena que s'havia d'extirpar.⁵

Quan la guerra va esclatar, tots els francesos establerts a Espanya que no havien prestat jurament de fidelitat al Rei reberen l'ordre de partida immediata. A Barcelona, els uns fugiren, els altres foren expulsats, trets a la força de llurs botigues; d'altres, en fi, foren detinguts. Al mes de març de 1793, trenta-cinc francesos, gairebé tots mercaders o negociants, es trobaven empresonats i incomunicats a Barcelona. Mentrestant, la ciutat contemplava, estranyada, l'arribada d'altres francesos, expulsats de llur pàtria, o fugint dels esdeveniments: els emigrats o deportats, que venien a constituir a Catalunya una nova collectivitat.

L'EMIGRACIÓ. ELS TRES ÈXODES. — Recordaré breument que, a partir de l'octubre de 1789, en què es presentaren ja a la nostra ciutat alguns grans noms de la cort de Versalles — com el ministre Sartine —, havien arribat per centenars i finalment per milers els francesos que cercaven un refugi a la capital, i a tot el país català, de la mateixa manera que molts d'altres havien apel·lat a l'hospitalitat de les restants nacions veïnes de França: Bèlgica, Anglaterra, Suïssa, Nord d'Itàlia, i Coblença, sobretot, on els monàrquics havien situat llur primer quarter general.

Les arribades massisses començaren a l'hivern de 1790-1791, com a conseqüència de l'enderrocament del partit constitucional a Perpinyà i a d'altres ciutats meridionals. A poc a poc les viles i els pobles de l'Empordà, i després tot Catalunya, acollien els refugiats: no tots eren senyors de gran nissaga: amb ells venia la petita noblesa, la magistratura, la burgesia, l'oficialitat del Rosselló, del Llenguadoc i de Provença. Amb els homes aptes foren constituïdes a Barcelona unes legions d'emigrats que lluitaren al costat de les tropes espanyoles durant la guerra del Pirineu.

A aquesta onada, majorment política, vingué a sobreposar-se l'èxode

5. Arxiu Consolat, Lligalls «Ambassade», tec. Tota la bibliografia donada per FERRAN SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, III, 935. Arxiu Nacional París: AF, III, 63, Dossier 251, Pl. 1; AF, III, 62, Dossier 250, 1. EMILI VIGO, *La política catalana del Gran Comitè de Salut Pública* (Barcelona 1956), i altres treballs inèdits del mateix autor. DESDEUSES DU DEZERT, *L'Espagne et l'Ancien Régime* «Revue Hispanique», LXXIII, 180 ss.; etc. E. MOREU-REY, *L'Emigration Française à Barcelone pendant la Révolution* «Bulletin... de l'Institut Français en Espagne», 32 (Febr. 1949), i *Nadal i Cap d'Any...*, «Antologia» (Barcelona, desembre 1947) ampliat sota el títol *La Revolució Francesa i Barcelona en Un barceloní a la cort de Maria Antonieta: Sartine* (Barcelona 1955).

de la clerecia, a partir de la primavera del 1791. Precedits per alguns de llurs bisbes, els sacerdots i els religiosos francesos penetraren per milers a través de tots els colls del Pirineu. A Barcelona n'hi havia dos-cents cinquanta el setembre de 1792, quan unes ordres severes de l'administració espanyola havien pogut contenir i distribuir per tota la Península l'allau dels primers moments.

L'any 1793 coneix una tercera invasió de refugiats: els rossellonesos de totes les classes socials que segueixen l'exèrcit espanyol en la seva retirada, per por de les represàlies de les tropes victorioses de la República: menestrals, pagesos, jornalers, de parla catalana, que intenten de trobar pa i feina a l'Empordà, baixen després fins a Barcelona, i agreugen amb llur presència la crisi econòmica que patirà la ciutat.⁶

LA POST-GUERRA. — La guerra acabava poc temps després: alguns francesos que havien deixat la gestió de llurs interessos a amics catalans, tornaven a Barcelona a possessionar-se de nou de llurs cases i de llurs béns. L'antic nucli tornava a formar-se. A més, un nombre considerable de nou vinguts s'afegien a la colònia: rossellonesos que es quedaven, oriünds d'altres regions, atrets per la pau espanyola i rebutjats per les empreses bèl·liques de França. Aquestes mateixes circumstàncies fan que els governs successius de França: Directori, Consolat, Imperi, extremin els mitjans de control de la població francesa a l'estranger. Els documents consegüents (registres d'immatriculacions, especialment) ens han servit per a intentar de nou una visió de conjunt de la comunitat francesa.

EL REGISTRE D'IMMATRICULACIONS. — El primer registre d'immatriculacions existent al Consolat de Barcelona és iniciat el 27 de Germinal de l'any VI de la República (16 abril 1798). Abans d'aquesta data no sembla pas que existís matrícula de francesos al Consolat: la correspondència intercanviada entre el Consolat i l'Ambaixada recorda les decisions del Directori, l'any IV, però no fa al·lusió a cap mesura d'immatriculació anterior. L'ordre decisiva, vinguda de París, fou retransmesa per Madrid el 6 de Germinal de l'any VI. Quan rebé l'encàrrec d'inscriure tots els residents de la seva circumscripció, el cònsol, Vincent Cellier — el primer dels representants que la França republicana havia enviat a Barcelona —, féu publicar un avís al «Diario de Barcelona» per a informar els seus compatriotes de l'obligació que tenien de posar-se en regla, sota pena d'ésser expulsats per les autoritats espanyoles o d'ésser deportats a les Balears com a emigrats. Això ens fa creure que la matrícula fou bastant completa i que la majoria dels francesos no trigaren a obeir. Amb tot, el 14 Pradial VI (1.º juny 1798), Cellier havia d'escriure al seu ambaixador donant-li compte que el registre no era acabat en els terminis previstos.

6. Arxiu C. F. B., Llig. «Èmigrés».

Aquest primer registre d'immatriculacions, que ens ha permès els estudis numèrics que segueixen, conté bastant més dels dos-cents quaranta noms utilitzats per nosaltres. El fet de prosseguir massa endavant ens hauria minvat la certesa de treballar sobre dades cronològicament coincidents. A més, al costat dels residents, també és possible que hi constin les inscripcions dels qui anaven arribant, i fins i tot dels transeünts: aquestes són les raons per les quals ens hem limitat als inscrits en el curs del sol any VI, o sia del final de Germinal, tot Floreal, Pradial, Messidor, Termidor i Fructidor. Durant aquest període relativament breu és més probable que la majoria dels noms registrats corresponguin als residents que havien de posar-se en regla dintre el termini previst (i dels trenta dies suplementaris acordats a última hora per Cellier): cent vuitanta ja es troben inscrits entre el 27 de Germinal i el 8 de Pradial (un mes i mig).

Per altra banda, el mateix llibre-registre, començat per Cellier, és continuat pels seus successors i arriba fins a l'any 1806, amb un total de cinc-cents setanta-tres noms de francesos inscrits. L'hem utilitzat per a constatar la variació o l'estabilitat de les dades trobades el 1798.

RESERVES ALS RESULTATS DEL 1798. — Les llistes del Consolat de França, per molt escrupolosament establertes que siguin, no poden aspirar a traduir la fesomia exacta de la presència francesa en un moment donat. (I els documents espanyols han de pecar dels mateixos defectes, com el famós cens de francesos manat fer per Floridablanca.)⁷ Hi sobran els transeünts, però hi mancaran tots els qui no han pogut, o no han volgut, posar-se en regla amb les autoritats consulars — és a dir, tots els emigrats, així com els desertors, o com també molts dels qui, en esclatar la guerra del 1793, han prestat jurament de fidelitat al rei d'Espanya —; hi mancaran molts ambulants (esmolets, etc.) que escapen sempre a un control seguit; hi mancaran, finalment, uns altres immigrants la presència dels quals també és difícil de registrar: els rossellonesos. Llurs cognoms no els delaten: Cases, Gispert, Domènech, Benet, Millet, Tolrà, Massot... Eren nou vinguts que no necessitaven ésser absorbits per la població que els acollia: ja n'eren parts constitutives des del primer moment. No se sentien obligats pels reglaments francesos, no anaven a immatricular-se als registres del Consolat, especialment quan era tot just acabada la guerra, per por de passar o per republicans o per monàrquics. Llur absència falseja els càlculs per a aquella època. I, malgrat això, sabem que molts dels rossellonesos servien magistralment la influència francesa a Catalunya.

Fetes les reserves que precedeixen, heus ací en primer lloc els resultats que ens ha donat la lectura del registre del Consolat de França.

7. El 20-VII-1791. Donava 13.332 francesos — caps de família — «avecindados»; i 4.435, «transeüntes» per a tota la Península.

ORIGEN (PER DEPARTAMENTS). ESTADÍSTICA SOBRE 232 NOMS (1798)

CANTAL (Alvèrnia): 43. — Dels quals, 33 *marchands* (venedors ambulants?), 6 calderers i 1 esmolet.

L'estadística de les edats corresponents presenta una deficiència curiosa :

De 15 a 19 anys.	7	De 40 a 44 anys.	3
De 20 a 24 anys.	7	De 45 a 49 anys.	4
De 25 a 29 anys.	0	De 50 a 54 anys.	2
De 30 a 34 anys.	13	De 55 a 59 anys.	1
De 35 a 39 anys.	3	De 60 a 64 anys.	1

L'absència d'individus de vint-i-cinc a vint-i-nou anys pot ésser real (en cas d'un retorn al país nadiu per a casar-s'hi) o fictícia (per a defugir el servei militar); però en aquest últim cas la falsedat afectaria més aviat el grup dels de vint a vint-i-quatre anys.

Cal, encara, notar que aquest departament del Cantal és el que presenta el coeficient més jove, precisament pel fet d'ésser constituït d'emigrants temporers que tornen a la pàtria abans de llur vellesa.

A Catalunya, els oriünds del Cantal i d'altres departaments d'Alvèrnia s'estableixen als pobles més sovint que no a la ciutat, i el primer lloc que ocupen a Barcelona el 1798 no és confirmat per cap dels sondeigs d'anys posteriors: en 1802-1803, per exemple, el corrent que venia d'Alvèrnia sembla haver-se tallat en sec, puix que sobre 257 noms només 6 corresponien a originaris d'Alvèrnia (3 del Cantal).

Els cantons del departament que forneixen els principals contingents són els de Salers, Saint-Projet, Saint-Martin Valmeroux.

AUDE: 23. — Dels quals, 9 adscrits a la indústria de l'alimentació (8 cuiners i 1 hostaler); 3 dependents de comerç, 1 negociant, 1 mercader, 1 funcionari, etc.

L'Aude, al contrari del Cantal, és el departament on el coeficient de les edats és el més elevat: això sembla demostrar una majoria d'emigració permanent:

De 20 a 24 anys.	1	De 45 a 49 anys.	5
De 25 a 29 anys.	3	De 50 a 54 anys.	4
De 30 a 34 anys.	3	De 55 a 59 anys.	1
De 35 a 39 anys.	2	De 60 a 64 anys.	1
De 40 a 44 anys.	2	De 65 a 69 anys.	1

Els dos departaments del Llenguadoc marítim — Aude i Hérault — segueixen demostrant en els anys posteriors la importància de llur emigració cap a Barcelona (en 1802-1803: 22 noms s. 257). Aquest corrent és modern (segle XVIII), car no l'havíem remarcat en les estadístiques anteriors.

PIRINEU ORIENTAL: 21. — Els rossellonesos només comprenen 6 negociants, 2 comerciants, 2 homes de confiança, 2 perruquers, un cirurgià-dentista, 1 estudiant de cirurgia, 1 cuiner, 1 aprenent de sastre, 1 impressor, 1 sastre,

13 d'activitat no especificada. Les edats presenten una corba de les més equilibrades :

De 15 a 19 anys.	1	De 40 a 44 anys.	2
De 20 a 24 anys.	2	De 45 a 49 anys.	2
De 25 a 29 anys.	5	De 50 a 54 anys.	1
De 30 a 34 anys.	2	De 55 a 59 anys.	1
De 35 a 39 anys.	4	De 60 a 64 anys.	1

Els rossellonesos tornen a ocupar el primer lloc en els registres posteriors que no estableixen discriminacions polítiques (en 1802-1803: 42 sobre 257 noms).

HÉRAULT : 20. — Un grup nombrós prové de Gignac, la pàtria dels futurs banquers : els Sagnier, els Maignon. El departament presenta una majoria de negociants (9 amb 1 comerciant i 1 dependent). Hi ha també obrers tèxtils (2 mitgers), perruquers (1), cuiners (1), hostalers (1), etc.

També les edats són molt equilibrades : 1-2-2-6-4-1-2-1-0-0.

L'Hérault és el segon departament per ordre d'importància numèrica en 1802-1803 : 29 s/ 257.

ALTA GARONA : 18. — Les activitats dels oriünds del departament (Tolosa i la seva regió) no demostren cap preferència o especialització : negociants, botiguers, criats, sastres, barretaires, hostalers, fabricants d'orgues, obrers tèxtils, artistes...

Les edats, equilibrades.

BAIX PIRENEU : 13. — Gairebé tots negociants.

El corrent que prové del Pirineu Atlàntic és bastant intermitent : en 1802-1803 només se'n registren 6 casos.

ALTS ALPS : 10. — Venedors ambulants i quincallaires (4), negociants (2), flequers (2).

BOQUES DEL ROINE : 9. — Negociants, i 1 fabricant de mitges, 1 orfebre, 1 marbrista, 1 marxant, 1 pintor : Flaugier.

ALT PIRINEU : 8.

ISÈRE : 6.

ROINE : 5.

TARN : 5.

SENA : 5, i

SENA I OISE : 5. — Però aquesta proporció no es pot considerar normal, a causa de la presència de la casa (o domesticitat) de les duquesses de Borbó i d'Orleans, originària gairebé tota dels dos departaments citats en darrer lloc.

GARD, BAIXOS ALPS : 4.

CORRÈZE, LOIRA, ARDENES : 3.

LA MÀNEGA, ARDÈCHE, PUY DE DÔME : 2.
Etcètera.

Cal remarcar, en canvi, que els departaments de l'ARIÈGE i de CÒRSEGA no tenen cap representant el 1798.

PRINCIPALS CORRENTS IMMIGRATORIS. — Comparant els resultats del 1798 amb els de 1802-1803, i amb altres indicacions de documents del final del segle XVIII, podem definir els principals corrents que portaven els immigrants francesos cap a Catalunya :

a) *Rossellonesos*. — El primer grup és el dels nadius del Rosselló, dels quals ja hem parlat. Les terres del nou nat departament del Pirineu Oriental, com ho feien ja al segle XVII i a la primera part del XVIII, continuen aportant el més fort contingent d'immigrants, el 1788 com en 1802-1803. Únicament els documents del 1798 divergeixen i acorden el primer lloc als oriünds del Cantal, perquè la majoria dels rossellonesos són aleshores considerats com a emigrats monàrquics i no consten a les llistes oficials franceses. N'és una prova un «registre contenent les promesses de fidelité à la Constitution» (29 Brumaire an IX = 20 novembre 1800), on consten noranta-vuit noms d'antics emigrats desitjosos de posar-se de nou en regla amb les autoritats; seixanta d'ells són rossellonesos.

b) *Llenguadocians*. — Per ordre d'importància, un segon grup prové del Llenguadoc marítim: dels departaments de l'Aude i de l'Hérault. De les garrigues pobres i seques, una emigració constant aboca a la capital catalana els menestrals i els pagesos, que es fixaran definitivament, i alguns dels quals han estat la soca de prestigioses famílies barcelonines. A remarcar, però, que el corrent que neix al Llenguadoc marítim és relativament modern: al segle XVII i a la primera meitat del XVIII hem vist que els oriünds de les terres altes del Llenguadoc eren molt més nombrosos que no pas els que venien de la costa.

c) *Muntanyencs del Pirineu i del Massís Central*. — Tot seguit, després, dos grups que no tenen altre lligam que llur caràcter comú de països de muntanya: l'Ariège ensems amb alguns municipis pirinencs de l'Alt Garona, tocant a la Vall d'Aran (Saint-Béat, Cierps); i, d'altra banda, els procedents del Cantal o del Puy de Dôme (Alvèrnia). Ambdues procedències constitueixen la massa dels immigrants temporers i ambulants: els que han passat a la història i a la llegenda.

Del Pirineu (Ariège i Alt Garona) arriben joves criats i mossos (de divuit a vint anys). També al segle XVIII i al principi del XIX, com dos-cents anys abans, des del Capità general i el Bisbe, els primers funcionaris, la noblesa, fins a la rica burgesia, els comerciants i negociants principals, tots els barcelonins benestants tenen a llur servei un o diversos francesos. Influència subterrània, però efectiva, i comparable a la que exerceix actualment sobre l'educació i l'idioma dels infants de la burgesia catalana la convivència amb les serventes nascudes a Aragó o a Andalusia.

També eren de l'Ariège els marxantons, els venedors ambulants de tota mena, mentre que del Cantal (Salers, Saint-Projet, Saint-Martin,

Pierrefort, Mauriac, La Roquebrou) provenien els cèlebres estanyapaelles i els esmolets. Tota aquesta gent, que seguia una ruta traçada pels capdavanters durant segles, traspassava la frontera sense demanar la vènia de ningú, passant d'un poble a un altre sense documentació, i tornant generalment a llur país de la mateixa manera que n'havien vingut. De fet, però, alguns es deixaren seduir per la terra que recorrien, hi arrelaren, i algun dels homes de finança més actius de la Barcelona moderna té per avantpassat un esmolet d'Alvèrnia.

La immigració temporera prosseguí fins als primers anys del segle XIX, quan l'aliança franco-espanyola i les guerres de Napoleó li infligiren el primer cop greu. El segle XIX la veurà periclitat i desaparèixer.

d) *Alpins*. — Baixen dels departaments dels Alts Alps i de l'Isère els qui formen un cinquè grup important. Una part de l'emigració alpina és força coneguda: una literatura abundant ha descrit l'ona incessant que condueix els *Barcelonetes*⁸ (motiu aplicat a l'immigrant alpi per la gent d'ultramar) cap a Mèxic i a l'Amèrica del Sud. No és tan conegut, però, el corrent que els menava, principalment durant els segles XVIII i XIX, cap a Catalunya. Del Monetier, particularment, partien famílies senceres, que després retrobem a Barcelona amb les ocupacions més variades: com els qui fundaren i regentaren durant molts anys una llibreria al carrer dels Escudellers.⁹

A causa del clima humit de la capital, aquests muntanyencs emmalalteixen sovint, i alguns paguen amb la vida llur expatriació.

e) *Ciutadans*. — Finalment, un sisè grup queda compost pels negociants, els industrials, els obrers, originaris d'altres capitals, que vénen a establir noves indústries, a representar cases comercials, a vendre productes estrangers: són els lionesos (indústria tèxtil), i els marsellesos (comerç), al costat d'un nombre reduït de parisencs.

DIVERSITAT DE PROCEDENCIES. — Tot el que precedeix no significa pas que els immigrants no vinguin d'altres regions, car — aquest lleuger estudi ja ho posa en evidència — també ara, i potser com mai, el primer caràcter de la immigració francesa és la seva varietat. La llista de tots els llocs d'origen que precisen els documents del 1798 i de 1802-1803 demostra que els francesos residents aleshores a la nostra ciutat procedien de cinquanta-dos departaments diferents. Els departaments situats al sud d'una línia imaginària passant per Nantes, Angers, Tours, Bourges, Dijon i el Mosa fins a Bèlgica constitueixen un gran bloc on tots, sense excepció,

8. ÉMILE CHABRARD, *De Barcelonette à Mexico* (Paris 1892); AUG. GENIN, *Les Français au Mexique*; i els treballs de JEAN BRUNHES (*La Géographie humaine*) i de R. BLANCHARD (*Les Alpes*).

9. Els GIRARD.

han enviat representants en aquesta colònia. S'hi afegeixen també, al nord de la dita línia, els departaments marítics: Finisterre, Sena Inferior i el Nord. En canvi, hi trobem a manca els oriünds de la major part de Bretanya, de la Solonya, de la Xampanya i de Picardia — les regions que formen precisament el fons de l'emigració tradicional cap a París.

El segle XVII, malgrat el sotragueig de les guerres, no ens donava un horitzó tan variat de procedències, bé que presentava gent vinguda de regions ara no representades, com és la Picardia, terra de soldats.

La gran varietat d'origens no pot manca d'afavorir la influència francesa sobre la població barcelonina. Però veurem que tots els caràcters de la colònia tendeixen també a augmentar una semblant acció.

DIVERSITAT DE LES ACTIVITATS. EL COMERÇ. — Per exemple, la persistència de la diversitat d'activitats, ja comprovada en segles anteriors: els francesos es troben en contacte amb tots els grups, amb totes les subdivisions socials. Les xifres que segueixen, corresponents als anys 1798 i 1799, reprenen els noms consignats en el registre del 1798.

Sobre 231 noms de francesos residents a Barcelona, el registre no indica l'activitat de 34 inscrits: en resten 197.

Negociants: 43. — L'Hérault arriba el primer amb 9.

Revenedors o marxants: 42. — Bé que la paraula francesa *marchand* pugui tenir diverses interpretacions, creiem que aquí correspon al sentit de *marxant* o *marxantó*, o venedor ambulant, puix que la majoria dels inclosos en aquest grup són alvernians (33).

Cuiners i hostalers: 16. — Dels quals, 9 per l'Aude solament.

Homes de confiança: 11. — Però aquest total no reflecteix pas la realitat, més considerable: cal afegir-hi probablement alguns noms dels que figuren amb la menció «sense professió». Per exemple, ni Noël, ni Wauthier, ni Jacquelin, que pertanyien a la domesticitat de les princeses d'Orleans, no consten com a criats.¹⁰

Dependents de comerç i mossos: 9. — Hem reunit dintre aquest apartat tots els *commis*.

Calderers: 8. — Tots del Massís Central: 6 del Cantal (Alvèrnia), i 2 de la Corrèze (Llemosí).

Mitgers: 5. — 1 de seda.

Obrers tèxtils: 4. — 2 de seda.

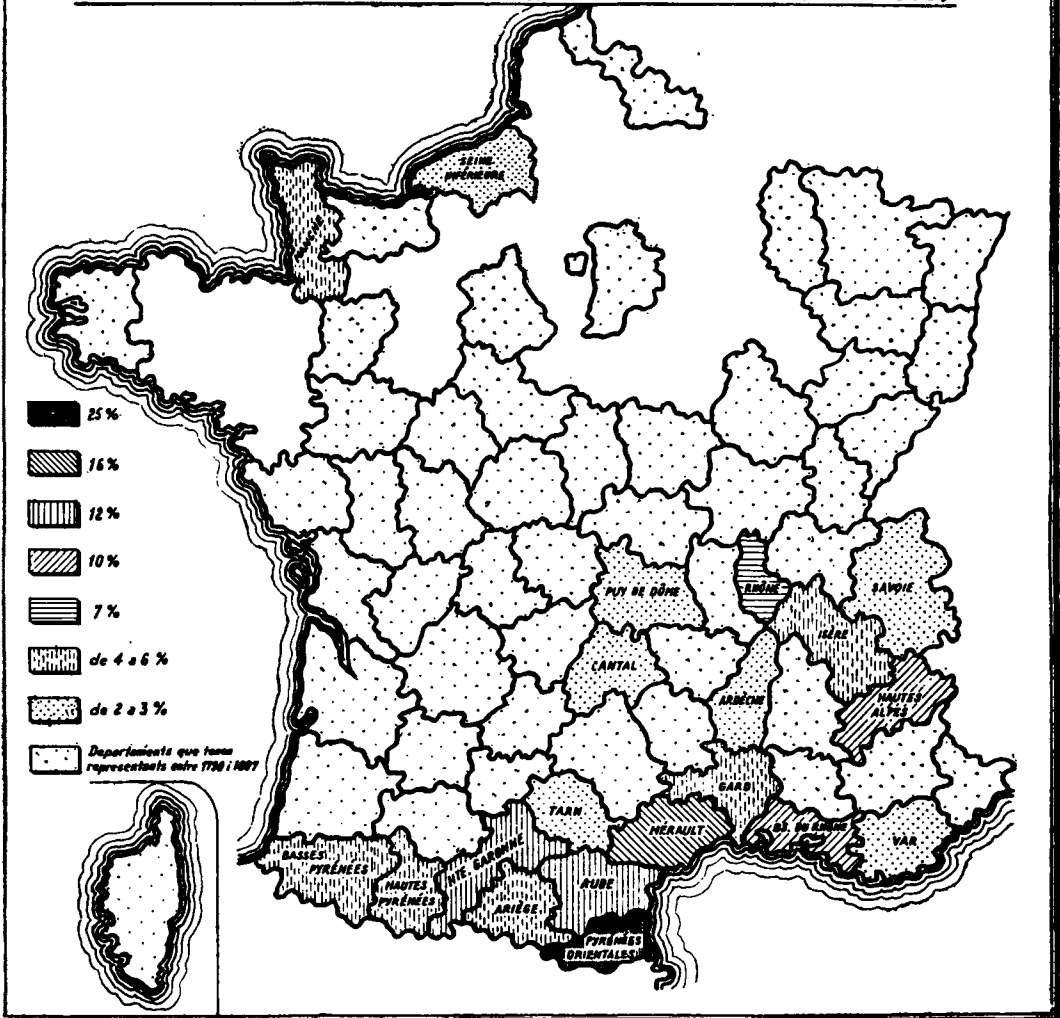
Artistes: 5. — Entre ells, 1 pintor i 1 músic.

Orfebres, joiers: 5. — Els orfebres són dels departaments del Migdia; els joiers (*joailliers*) vénen de París. Potser no es tracta sinó d'una qüestió de vocabulari.

10. Adelaida, duquesa d'Orleans, i Batilde, duquesa de Borbó, expatriades i arribades a Barcelona al final del 1797. (Per a completar les dades de M. S. OLIVER, vegeu E. MOREU-REY, *La Duquesa d'Orleans i altres personatges*, extractes del qual treball inèdit han estat publicats en el número extraordinari d'«Els Blaus» (octubre 1953).

PROCEDÈNCIES DELS RESIDENTS FRANCOSOS A BARCELONA (1802-1803)

Segons les immatriculacions de «residents» al C.F.B. (Llibre-registre citat, pàg. 40).

Barretaires : 5. — Dels quals, 3 venen barrets.

Impressors : 3. — Per a un d'ells, hom indica «impressor sobre paper»; els altres dos, eren estampadors?

Guanters : 3. — Entre ells, 1 venedor.

Sabaters : 3.

Quincallaires, sastres, gravadors, flequers, fabricants d'instruments de música i funcionaris (del Consolat) : 2.

I segueixen, amb un sol representant : Apotecari (que és a la vegada escriptor), cirurgià-dentista, estudiant de cirurgia, professor de llengües (d'anglès!), blanquejador de mitges, fabricant (tèxtil), fabricant de tafetà, tintorer, fabricant de paper, candeler, fuster, confiter, jardiner, marbrista, drapaire, esmolet.

PREPONDERÀNCIA DEL GRUP COMERCIANT. — Segons les xifres del 1798 — confirmades per les de 1802-1803 (39 *négociants*; 17 *commis-marchands*, i 6 *marchands* diversos, sobre un total de 250 noms aproximadament) — i les indicacions de 1717-1719, el segle XVIII veu els francesos que es dediquen a activitats comercials ocupar una posició preponderant, quantitativament i qualitativa, dintre la colònia de Barcelona. És clar que hom no pot precisar gaire l'abast dels termes usats per les autoritats consulars: *négociant* pot ésser emprat per a designar ocupacions que van des de les dels nostres banquers fins a les dels viatjants de comerç actuals. Si hi afegim certs *marchands*, *commis-marchands*, *employés de commerce*, etcètera, obtindrem, tant per al 1798 com per a 1802-1803, un conjunt que representa entre la quarta i la tercera part dels residents. Nucli primitiu, a l'Edat mitjana, esdevingut secundari durant els segles XVI i XVII, ha reconstituït entorn seu la colònia en el modern sentit de la paraula, al XVIII, i ha tornat a ocupar un primer lloc, que conserva encara actualment.

CONTRIBUCIÓ A LA PUIXANÇA DE LA INDÚSTRIA TÈXTIL. — Inversament, el grup que podem agrupar sota la rúbrica d'indústria tèxtil (mitgers, fabricants d'indianes, tintorers, etc.) ha estat important a totes les èpoques, d'una manera o d'una altra. Conjunt prestigiós sense l'ajut del qual la indústria catalana no hauria conegut potser els progressos extraordinaris que la caracteritzen durant els tres segles XVII, XVIII i XIX. Gràcies en part a la mà d'obra i a la tècnica franceses —i malgrat els esforços de les autoritats del país veí per impedir-ho—, Catalunya pogué emprendre tota sola la creació d'un combinat industrial i fer-li prendre una avançada capaç, anys a venir, d'oposar-se amb èxit a la competència estrangera. Els obrers del ram que fugiren de la misèria, de la revolució i de les guerres de més enllà del Pirineu aportaren amb ells els secrets d'unes tècniques que anglesos i francesos s'esforçaren gelosament, i vanament, a monopolitzar.

Un cònsol de França perspicaç, J. B. Dannery, el successor de Cellier,

en un report enviat el 1802,¹¹ comparava els danys causats a l'exportació francesa pels seus compatriotes emigrats o exiliats, a la crisi infligida a l'economia del mateix país per la revocació de l'Edicte de Nantes i l'expulsió dels artesans protestants, un segle abans. El 1815 — data certament ben poc propícia —, un document de la Junta de Comerç barcelonina també reconeixia que la indústria tèxtil del país havia conegut uns progressos *incréïbles* gràcies a les màquines i als obrers vinguts de fora.¹²

Els registres de 1802-1803 confirmen, tot augmentant-la, la importància numèrica de les activitats tèxtils en el si de la colònia: 22 entre mitgers, mitgers de seda, fabricants d'indianes, seders, etc.

ALTRES ACTIVITATS IMPORTANTS. — Al costat d'aquests dos grups principals: el comercial i el tèxtil, en segueixen d'altres que també les èpoques anteriors assenyalaven com a importants: els de la indústria de l'alimentació (cuiners o hostalers), alguns dels quals, com el propietari de la «Fontana de Oro»¹³ — una de les millors fondes de Barcelona —, eren persones principalíssimes de la ciutat. Venia després el grup de la domesticitat, més nombrós segurament que no demostren les estadístiques, car escapava fàcilment a un control rigorós. A continuació, les artesanies diverses: fabricants de capells, de guants, orfèvres, factors d'orgues, etc., i els sabaters, els sastres, les modistes; i un nombre creixent de professions diverses.

I, encara, repetim-ho, les estadístiques precedents són incompletes: hi manca la gran massa dels refugiats polítics, que devia augmentar força el polimorfisme de l'activitat francesa a Barcelona; hi manca, sobretot, la població flotant dels escura-xemeneies, dels esmolets, dels venedors ambulants de tota mena...

11. Vegeu també el que diu el cònsol Viot, successor de Dannery: «La Révolution a attiré dans ce pays une foule d'ouvriers de tous les genres qui y ont porté leur industrie; les catalans fabriquent des chapeaux, des bas de soye, des étoffes de soye, des draps, des mouchoirs. Ils ont des ateliers de filature et de toiles peintes et leur activité fait tous les jours des progrès effrayans pour le Commerce de la France...» Carta al Comissari general de Madrid, 1 Brumari any XI (23 oct. 1802). Una altra carta del mateix cònsol sobre les intencions del govern francès d'afavorir el retorn dels obrers francesos a llur pàtria: 16 Pluviós XI (6 febr. 1803). Una altra relació de Viot sobre el mateix tema el 21 Floreal XIII: cita més particularment la immigració procedent de Lió, els mitgers de Nimes, els tintorers i els fabricants d'àcids, etc. (11 maig 1805).

12. RUIZ i PABLO, *op. cit.*, 333: «... en doce años había adelantado de manera increíble la industria algodонера con los operarios y máquinas ingleses y franceses que habían hecho venir a Barcelona más de cuarenta fabricantes desde 1807». Els obrers eren francesos; les màquines, angleses i franceses. Cf., també, J. VENTALLÓ VINYERO, *op. cit.*, 485.

13. Antoni Bergnes, avi del polifacètic Antoni Bergnes de las Casas, humanista, editor, filòleg, rector de la Universitat... S. OLIVES CANALS, *Bergnes de las Casas, Helemlsta y editor* (Barcelona 1947) ha recordat la importància del nét.

LES EDATS. — També podria servir, per a subratllar la varietat específica de la comunitat francesa de Barcelona durant els darrers anys del segle XVIII i els primers del XIX, l'amplària de la taula de les edats. Dintre el seu equilibri, cal remarcar, però, que no és tan extensa com ho era el 1637, i que hi predominen els elements joves: els homes de trenta a trenta-nou anys constitueixen la tercera part del total, i el conjunt dels vint-i-cinc als quaranta-cinc engloba més de la meitat de la llista.

L'absència de la infància és deguda a les condicions particulars de l'estadística: els menors d'edat no calia que fossin immatriculats als registres del Consolat.

EDATS EL 1798: ESTADÍSTICA SOBRE 235 NOMS

De 10 a 14 anys.	2 (0,85 %)	De 45 a 49 anys.	26 (11,06 %)
De 15 a 19 anys.	16 (6,80 %)	De 50 a 54 anys.	18 (7,65 %)
De 20 a 24 anys.	24 (10,21 %)	De 55 a 59 anys.	11 (4,68 %)
De 25 a 29 anys.	22 (9,36 %)	De 60 a 64 anys.	11 (4,68 %)
De 30 a 34 anys.	49 (20,85 %)	De 64 a 69 anys.	2 (0,85 %)
De 35 a 39 anys.	25 (10,63 %)	De 70 anys i més	2 (0,85 %)
De 40 a 44 anys.	27 (11,48 %)		

PENETRACIÓ. — En extreure la lliçó de les xifres ens haurem de rendir a l'evidència que la colònia francesa de Barcelona, no trobant-se aïllada, ni essent massa homogènia o passatgera, més, al contrari, per la seva diversitat d'origens, d'edats, d'ocupacions, així com per la seva estabilitat que la feia fondre i la naturalitzava ràpidament dintre el medi local, posseïa a la fi del segle XVIII, com al XVII i al XVI, les qualitats més eficaces per a penetrar activament i efectiva la població ambient i per a influir en part sobre l'esperit de la ciutat. Ens és, doncs, difícil d'admetre la tesi dels qui han considerat la societat barcelonina fins a l'ocupació napoleònica com a verge de tot contacte directe amb les idees que convulsaren Europa, i conservant plàcidament els seus costums devots i patriarcals. Sense la voluntat i la força suficients per a arribar a ésser un ferment que fes llevar les noves doctrines, la colònia francesa — afegint-hi els emigrats — constituïa almenys un element introductor d'espores foranes i un dels medis favorables on podien germinar amb més de facilitat per a tornar a escampar-se arreu.

V

EL SEGLE XIX. CONCLUSIÓ

Els controls estatals es tornen massa estrictes, durant el segle XIX, per a permetre emigracions o immigracions massisses com les que havia conegut el segle XVI, per exemple. Els registres del Consolat de França i altres documents revelen que la colònia s'estabilitza després del 1814, amb una lleugera tendència regressiva. El corrent d'immigrants vinguts de França no desapareix, però es fa més migrat i a vegades discontinu. Poquíssimes excepcions a aquesta regla general: alguna arribada de tipus polític (com les hem conegudes també aquests últims anys del segle XX), però molt reduïdes en quantitat i poc estables. Cap d'elles — ni la molt més important dels alsacians de 1870-1871, emigració nombrosa i de caràcter definitiu —,¹ no es pot comparar ni de lluny amb els tres moments que la vinguda de francesos podia haver tingut conseqüències decisives per a la vida de la ciutat: l'alta Edat mitjana, el segle XVI i la segona meitat del segle XVIII.

1. El 1871 arriben els alsacians que no han volgut acceptar la dominació alemanya: Damm, Moritz, Ganzer, Webermann, Dorgebray, Deschamps, Berger, Preckler, Klein, etc., i també els desertors d'altres províncies

ÍNDIX DE NOMS

Els noms de persona, d'ordes religiosos, d'entitats o corporacions i d'interès històric van en cursiva; els noms geogràfics i gentilicis, en rodó.

No han estat inclosos en aquest índex els noms dels historiadors moderns, ni els de barris, carrers o edificis barcelonins.

- Agen, 31, 32.
Agullana, Isabel d', 23.
Aiguaviva, Francesc d', 23.
Alemanya, alemanys, germànics, 7, 29.
Alet, 31, 32, 33.
Alps, alpins, 13, 24, 45.
Alps, Alts, 43, 45, 47.
Alps, Baixos, 43.
Alvèrnia, alvernesos, 8, 12, 24, 33, 42, 44, 45, 46.
Alvèrnia, Alta, 12, 24.
Amèrica, 11, 30, 45.
Andalusia, andalusos, 29, 30, 44.
Angers, 45.
Anglaterra, anglesos, 39, 49.
Anjou, 33.
Aragó, aragonesos, 29, 30, 44.
Aran, Vall d', 44.
Ardèche, 43, 47.
Ardenes, 43.
Argens, marquès d', 24.
Ariège=Arieja, 24, 43, 44, 47.
Auch, 32.
Aude, 42, 44, 46, 47.
Aulnoy, comtessa d', 24.
Avinyó, 37.
- Balaguer, 8.
Balears, 8, 40.
Barcelona, *passim*.
«Barcelonetes», 45.
Barcelonette, 45.
Bearn, bearnesos, 8, 13.
Bèlgica, 39, 45.
Benet, 41.
Berger, 51.
- Bergnes, A.*, 49.
Bergnes de Las Casas, A., 49.
Bodin, Jean, 11, 13.
Borbó, duquessa de, 43, 46.
Bordaria, 24.
Bordeus, 31, 32.
Borgonya, 32, 33.
Boucherat, abat, 12.
Bourges, 45.
Bourgoing, J. F., 35.
Bretanya, 46.
Brossa, Bonaventura, 23.
Brunel, Antoine de, 24.
Bruniquer, 12.
- Caçador, Fulgenci*, 23.
Cahors, 31, 32, 33.
Calders, Ramon de, 23.
Calonne, 35.
Cambray, 32, 33.
Cantal, 8, 42, 44, 46, 47.
Capcir, 32.
Carles III, 35.
Carsí, 8.
Cases, 41.
Castella, castellans, 29, 30, 35.
Catalunya, catalans, 8, 11, 12, 17, 18, 22, 26, 30, 44, 45, 48.
Cellier Vincent, 40, 41.
Chartres, 37.
Cierps, 44.
Cirera, 24.
Císter, monjos del, 7, 12.
Clarke, Edward, 35.
Clarís, Pau, 23.
Clermont, 12, 31, 32, 33.
Cluny, monjos de, 7.

- Coblença, 39.
 Comdó=Comdon, 31, 32.
 Comenge, 31, 32, 33.
 Comes, *Pere Joan*, 12.
 Conflent, 32.
 Conserans=Couserans, 31, 32, 33.
 Corrèze, 43, 46.
 Còrsega, 43.
 Covarrubias, 13.

Dalmau, Jaume, 17, 28.
Damm, 51.
Dannery, J. B., 48, 49.
Delbosch, 24.
 Delinat, 33.
Deschamps, 51.
 Dijon, 45.
Dionís, sant, 15.
Domènech, 41.
Dorgebray, 51.

 Elna, 31, 32, 33.
 Empordà, 39, 40.
 Erau, cf. *Hérault*.
 Espanya, espanyols, peninsulars, 8,
 11, 13, 16, 17, 18, 24, 29, 30, 41.

Felip II, 12.
Felip V, 35.
Ferrer, Ramon, 38.
 Figueres, 12.
 Finisterre, 46.
Flagellació, confraria de la, 15, 16,
 18, 36, 37.
 Flandes, 33.
Flaugier, J., 43.
Flequer, Pere, 15.
Floridablanca, 41.
 Foix, 8, 13, 31, 32.
Fontanet, Tomàs, 23.
 França, francesos, *passim*.
 Franc-Comtat, 37.

 Galícia, gallecs, 29, 30.
Ganzer, 51.
 Gard, 43, 47.
 Garona, Alta, 43, 44, 47.
 la Garriga, 12.
 Cascunya, gascons, 8, 12, 13, 22, 24.
 Gavalvà, 12, 13.
 «gavatx», 13.
 Gènova, genovesos, 17, 28.
 Gevaudan, cf. *Gavalvà*.
 Gignac, 43.

Girard, 45.
 Girona, 12, 29, 31.
Gispert, 41.
Giudice, cf. *Judice*.
Gourville, J. H. de, 24.
 Gràcia, 15.
 grecs, 7.
 Guevaudan, cf. *Gavalvà*.
Guicciardini, 11.

 Hebron, sant Jeroni d', 23.
 helvètics, cf. *Suïssa*.
Hérault, 42, 43, 44, 46, 47.

 Isère, 43, 45, 47.
 Itàlia, italians, 17, 29, 39.

Jacquelin, 46.
Jaume II, 9.
 Jesús, cementiri i convent de, 15, 16,
 36.
Joan I, 9.
Joly, Barthélémy, 12, 13, 17.
Judice, 17.
 jueus, 7.

Klein, 51.

Labat, P., 24, 35.
Lafont, 24.
La Hontan, baró de, 24, 35.
Lesseps, Ferd. de, 16.
 Limoges, 12.
 Lió, 33, 49.
 Lisboa, 15.
 Lleida, 29, 30, 31.
 Llemosí, 8, 22, 33, 46.
 Llenguadoc, llenguadocians, 7, 8, 12,
 13, 24, 33, 37, 39, 42, 44.
Lluis, sant (rei), 15, 16.
Lluis, sant (bisbe), 16.
 Loira, 33, 43.
 Londres, 35.
 Lyon, cf. *Lió*.

Mackie, Johann, 24.
 Madrid, 15, 17, 18, 40.
Magarola, Jaume, 23.
Maignon, 43.
Malestroit, M. de, 11.
 Mallorca, mallorquins, 8, 29, 30.
 Manche=Mànega, 43, 47.
 Maresme, 32.
Marimon, Romeu de, 9.

- Marsella, 31, 32.
 Massot, 41.
 Massís Central, 33, 44, 46.
 Mauriac, 45.
Ménage, G., 13.
 Metz, 33.
 Mèxic, 45.
 Migdia de França, 8, 39, 46.
Millet, 41.
 Mirapeix = Mirepoix, 31, 32, 33.
 le Monetier, 45.
 Montmajor, 12.
 Montpellier, 31.
 Montseny, 11.
Moritz, 51.
 Mosa, 45.
 Mosqueroles, Sant Martí de, 12.

 Nantes, 45.
Nantes, edicte de, 49.
Napolé, 45.
 Nàpols, 15.
 Narbona, 31, 32.
 Nimes, 49.
Noël, 46.
Nogués, Gabriel, 17.
 Nord, nòrdics, 33, 46.

 Occitània, occitans, 8, 24, 32.
Oriol, 23.
 Orleans, 33.
Orleans, duquessa d', 43, 46.
Ortafà, Francesc d', 23.
Ortiz, Pierre, 15.
Ossun, marquès d', 35.

 Països Baixos, 7.
 Pamiers, 31, 32, 33.
 París, 37, 40, 46.
 Península Ibèrica, cf. Espanya.
Peralta, Narcís, 17.
Pere el Gran, 9.
 Perpinyà, 31, 39.
 Picardia, 32, 46.
 Pierrefort, 45.
 Pirineu, pirinencs, 13, 24, 30, 33, 38,
     39, 43, 44, 48.
 Pirineu, Alt, 43, 47.
 Pirineu, Baix, 43, 47.
 Pirineu Oriental, 42, 43, 44, 49.
 Pla de Barcelona, 32.
Preckler, 51.
 Provença, provençals, 7, 8, 13, 24, 37,
     39, 40.

Puig, Dr., 23.
 le Puy, 8.
 Puy-de-Dôme, 43, 44, 47.
 Pyrénées, cf. Pirineu.

 Quercy, cf. Carsí.

Ramon, 24.
Reguer, Guerau de, 23.
 Rhône, cf. Roine.
Ribalta, Joan, 15, 16.
 Rieux, 31, 33.
Roca Guinarda, Perot, 12.
 Rodez, 12.
 Roerga, 12, 37.
 Roine, 43, 47.
 Roine, Boques del, 43, 47.
 Roma, 15.
 la Roquebrou, 45.
Roser, confraria del, 11.
 Rosselló, rossellonesos, 13, 30, 32, 33,
     39, 40, 41, 42, 43, 44, 49.
 Rouen = Ruan, 33, 37.
Rubi, Ramon, 23.

 Sabadell, 11.
Sagnier, 43.
 Saint-Béat, 44.
 Saint-Flour, 31, 32, 33.
 Saint-Lizier, 31, 32, 33.
 Saint-Malo, 32, 33.
 Saint-Martin Valmeroux, 42, 44.
 Saint-Projet, 42, 44.
Sala, Miquel, 23.
 Salers, 42, 44.
 Santa Maria de Tagamanent, 12.
 Sant Bertran de Comenge, 31.
 Sant Boi de Lluçanès, 11, 18.
 Sant Jeroni d'Hebron, 23.
 Sant Martí de Mosqueroles, 12.
 Saragossa, 13, 31.
 Sarlat, 32, 33.
Sartine, A. G., 39.
 Savoia, 7, 47.
 Segorb, 31.
 Seine = Sena, 43.
 Sena i Oise, 43.
 Sena Inferior, 46, 47.
Serrallonga, Joan de, 13.
Servat, Antich, 18.
 Sevilla, 15.
 la Seu d'Urgell, cf. Urgell.
 «*Société Générale de Bienfaisances*»,
     16.

Soler, Francesc, 17.

Solonya, 46.

Solsona, 42, 44.

Suïssa, suïssos, 7, 39.

Tagamanent, Santa Maria de, 12.

Tamarit, Francesc de, 23.

Tarbes, 31, 32, 33.

Tarn, 43, 47.

Tarragona, 8, 29, 31.

Terrassa, 11.

Tolosa de Llenguadoc, 8, 16, 31, 32,

33, 43.

Tolrà, 41.

Tortosa, 29, 30, 31.

Toulouse, cf. Tolosa de Llenguadoc.

Tours, 45.

Tulle, 31, 32, 33.

Urgell, 29, 31.

Ustáriz, J. de, 35.

València, valencians, 8, 13, 15, 29, 30.

Valenciennes, 33.

Vallès, 32.

Var, 47.

Velai, 8.

Versalles, 39.

Vic, 11, 29, 31.

Vilafranca, 8.

Vilar, Casa, 12.

Violant de Bar, 9.

Viot, P. L. A., 49.

Wauthier, 46.

Webermann, 51.

Xammar, Joan Pau, 18.

Xampanya, 46.

Zeiller, Martin, 13.

Zetzner, J. Ev., 13.

TAULA

	<u>Pàgines</u>
Advertiment	5
I. Introducció.	7
II. El segle XVI	11
III. El segle XVII	15
IV. El segle XVIII	35
V. El segle XIX. Conclusió	51
Índex de noms	53
Taula.	57

ACABAT D'IMPRIMIR A LA IMPREMTA-ESCOLA DE LA
CASA DE CARITAT, DE BARCELONA, EL DIA 15 DE
GENER DE L'ANY 1959. DIBUIXOS DE JOAQUIM
SOLER I MOREU. GRAVATS DE J. M. LLOVET.

